

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

FINANSŲ IR BANKININKYSTĖS STUDIJŲ PROGRAMA

Karolina Selickaitė

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO ELGSENA	SAVINGS BEHAVIOUR OF THE LITHUANIAN POPULATION
---	---

Darbo vadovas Doc. Dr. Egidijus Bikas

(mokslinis darbo vadovo laipsnis,
pedagoginis mokslo vardas, vardas,
pavardė)

Vilnius, 2023

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO ELGSENOS TEORINIŲ ASPEKTŲ ANALIZĖ.....	8
1.1. Taupymo samprata	8
1.2. Taupymo elgsenos samprata ir finansų elgsenos teorijos	10
1.3. Taupymo elgsenai įtaką darančių veiksnių bei priežasčių analizė	17
1.4. Pajamų pasiskirstymo ir disponuojamų pajamų sampratos	19
1.5. Investavimo instrumentai	21
1.6. Taupymas Covid-19 pandemijos laikotarpiu	23
2. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO ELGSENOS VERTINIMO IR ĮTAKĄ DARANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMO METODOLOGIJA.....	27
2.1. Tyrimo metodologija.....	27
3. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO ELGSENOS VERTINIMO IR ĮTAKĄ DARANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	37
3.1. Tyrimo duomenų ir rezultatų analizė	37
3.2. Taupymas Europos Sąjungos kontekste	53
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	56
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	58
SUMMARY	63
PRIEDAI.....	64
1 priedas. Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos apklausos anketa	64
2 priedas. Apklausos anketos klausimas: „Ar Jums teko taupyti?“	68
3 priedas. Apklausos anketos klausimas: „Kodėl Jūs netaupote?“	69

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Lietuvos gyventojų indėliai	25
2 lentelė. Tyrimo imties nustatymas	34
3 lentelė. Klausimas: „Jūsų įgytas aukščiausias išsilavinimas?“	38
4 lentelė. Klausimas: „Jūsų amžius?“	39
5 lentelė. Klausimas: „Jūsų gyvenamoji vieta?“	39
6 lentelė. Klausimas: „Jūsų socialinė padėtis?“	39
7 lentelė. Klausimas: „Kokios yra Jūsų vidutinės gaunamos pajamos per mėnesį?“	40
8 lentelė. Klausimas: „Jūsų taupymo tikslas yra?“	41
9 lentelė. Klausimas: „Kokiu būdu Jūs taupote?“	41
10 lentelė. Patikimumo statistika	42
11 lentelė. Aprašomoji statistika.....	43
12 lentelė. Normalumo testas.....	44
13 lentelė. Binominis testas	45
14 lentelė. Koreliacija	46
15 lentelė. Koeficientai	47
16 lentelė. Modelio apžvalga	47
17 lentelė. Taupymo priklausomybė nuo demografinių rodiklių.....	48
18 lentelė. Koeficientai	49
19 lentelė. Modelių apžvalga	50
20 lentelė. Namų ūkių taupymo norma Europos Sąjungos šalyse	54

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Lietuvos gyventojų taupymo veiksniai, motyvai ir santaupos	17
2 paveikslas. Mokslinio tyrimo atlikimo schema	28
3 paveikslas. Klausimas: „Jūsų lytis?“	38
4 paveikslas. Elgsena infliacijos augimo laikotarpyje	51
5 paveikslas. Taupymą skatinančios priemonės	51

IVADAS

Temos aktualumas. Gyventojų taupymas yra viena iš pagrindinių ir svarbiausių kategorijų ekonomikos teorijoje ir praktikoje. Ekonomikoje taupymas yra reikšmingai svarbus tiek mikroekonominiu lygmeniu, tiek makroekonominiu lygmeniu. Augantis taupymas šalyje užtikrina ateities vartojimo augimą, o tai didina nacionalinį produktą ir Bendrąjį vidaus produktą (BVP). Taupymo metu, gyventojų sukauptos santaupos prisideda prie valstybės ekonominės būklės gerinimo ir ekonomikos augimo, nes santaupos yra vienas iš pagrindinių valstybės kredito šaltinių bei vidaus finansinių išteklių (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Remiantis ekonomikos augimo modeliais, aiškinančiais veiksnius, lemiančius valstybės ekonomikos augimą, vienas iš esminių veiksnių yra taupymas (Martinaitytė, 2013). Taupymas šiais laikais yra labai aktuali tema, nes Lietuvoje metinės infliacijos rodiklis yra pasiekęs aukštumas ir infliacija šiuo metu Lietuvoje yra 20 procentų (Verslo žinios..., 2022). Tai rodo, kad Lietuvoje kainų lygis yra labai stipriai išaugęs ir tai yra tik viena iš priežasčių, kodėl gyventojai pradeda taupyti ir investuoti pinigus. Remiantis A. Gaigaliene ir A. Karpavičiūte (2017) gyventojų gebėjimas taupyti, užtikrina stabilesnę finansinę padėtį ir gerovę bei padeda pasiekti išsikeltus asmeninius finansinius tikslus. Taip pat, gebėjimas efektyviai taupyti pinigus naudojantis finansinių institucijų konsultacijomis arba turint žinių kokiais būdais galima sutaupyti daugiau pinigų, parodo ar asmenys yra finansiškai raštingi ir ar jie geba priimti efektyvius finansinius sprendimus. Šiais laikais, galima sutaupyti lėšas „įdarbinti“ investuojant į įvairius finansinius instrumentus, tokiu būdu sutaupyti pinigai bus mažiau veikiami infliacijos, nes jų vertė ilguoju laikotarpiu išaugs. Taigi, taupymo elgsena yra labai aktuali tema, kuri padeda įsigilinti į taupymo motyvus, priežastingumą ir pačią žmogaus finansinę psichologiją. Tokiu būdu išsiaiškinant kas sąlygoja žmonių norą taupyti ir netaupyti, nes saugumo jausmas, kurį patiria žmogus, padeda pasiekti norimų tikslų ir paprasčiausiai turėti finansiškai stabilią ateitį.

Analizuojamos temos ištyrimo lygis. Taupymo elgsena yra analizuojama jau nuo 1936 metų, kuomet mokslininkas J.M. Keynes pristatė absoliučiujų pajamų teoriją, kurioje įvardijamas ryšys tarp vartojimo ir gaunamų pajamų, jog asmenys, gaunantys didesnes pajamas, skiria vartojimui daugiau pinigų, taip pat ir taupymui atitinkamai yra skiriama didesnė pinigų suma. Taip pat, mokslininkai F. Modigliani ir R. Brumberg (1954) analizavo gyvenimo ciklo teoriją. Vėliau mokslininkai gilindamiesi į individo finansinę elgseną išskyrė kitas reikšmingas finansų elgsenos teorijas, M. Friedman (1957) aprašė permanentinių pajamų teoriją, kuri įtraukia esamų ir numatomų pajamų reikšmingumą gyventojų finansinei elgsenai ir taupymui. Mokslininkas D.

Kahneman (2015) kalbėjo apie perspektyvos teoriją, kuri analizuoja žmogaus finansinę elgseną per naudos ir rizikos prizmę, kokia žmogaus yra elgsena priimant finansinius sprendimus, norint gauti kaip įmanoma daugiau naudos su mažesne rizika. Apie taupymo motyvus ir priežastingumą rašė mokslininkai M. Browning ir A. Lusardi (1996). Lietuvos gyventojų taupymo elgseną taip analizavo ir šie mokslininkai: O. G. Rakauskienė (1998), O. G. Rakauskienė ir E. Bikas (2007), A. Jakutis (2007), D. Jurevičienė ir E. Gausienė (2010), D. Jurevičienė ir O. Ivanova (2013), D. Jurevičienė (2015).

Darbo naujumas. Apie Lietuvos gyventojų taupymo elgseną infliacijos augimo laikotarpyje šiuo metu beveik nėra jokios konkrečios informacijos, tad išanalizuoti, kaip žmonės taupo šiuo laikotarpiu yra pakankamai nauja tema. Taip pat, įdomu yra atlikti šį tyrimą praėjus Covid-19 pandemijos laikotarpiui, kuomet daugelis paslaugų buvo neteikiama ir žmonės sumažino išlaidų kiekį. Taigi, žmonės šiuo laikotarpiu turėjo galimybę taupyti pinigus, atsidedant didesnę gaunamų pajamų sumą taupymui. Trūksta konkrečios informacijos, tyrimų apie taupymo elgseną, kuri atskleistų kokie šiais laikais yra populiariausi taupymo tikslai, kokiais būdais Lietuvos gyventojai taupo. Taigi, šiame darbe yra atliekamas anketinės apklausos tyrimas, siekiant išanalizuoti Lietuvos gyventojų taupymo elgseną infliacijos augimo laikotarpyje, nustatant taupymo tikslus ir taupymo būdus.

Darbo problema: kaip Lietuvos gyventojai taupo infliacijos augimo laikotarpyje ir kokios priežastys lemia Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos pokyčius?

Darbo tikslas: išanalizuoti Lietuvos gyventojų taupymo elgseną bei nustatyti veiksnius lemiančius Lietuvos gyventojų taupymo lygį.

Darbo uždaviniai:

1. Pristačius taupymo elgsenos sampratą, aprašyti pagrindines finansų elgsenos teorijas, aptarti taupymo elgsenai įtaką darančius veiksnius ir priežastis.
2. Išanalizavus taupymo elgsenos priežastis, aptarti pajamų pasiskirstymo ir disponuojamų pajamų sampratą bei investavimo instrumentus.
3. Sudaryti apklausos anketą padedančią atskleisti Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tendencijas.
4. Išanalizavus gautus apklausos rezultatus, nustatyti taupymo motyvus, kurie daro didžiausią įtaką Lietuvos gyventojų taupymui bei apibūdinti Lietuvos gyventojų taupymo elgseną remiantis teorinėje dalyje pateikta mokslinės literatūros analize.

Tyrimo tikslui pasiekti naudojamos šios išsikeltos tyrimo hipotezės:

H₀: Didesnis gaunamų pajamų ir finansinio raštingumo lygis didina taupymą.

H₁: Didesnis gaunamų pajamų ir finansinio raštingumo lygis mažina taupymą.

H₀: Taupymui naudoja finansinius instrumentus mažesnę Lietuvos gyventojų dalis.

H₂: Taupymui naudoja finansinius instrumentus didesnę Lietuvos gyventojų dalis.

Darbo metodai:

Mokslinės literatūros lyginamoji analizė, lyginimas ir sisteminimas. Tyrimas atliekamas anketinės apklausos tyrimo metodu. Kiekybiniam duomenų apdorojimui taikomi šie statistinės analizės metodai: kintamųjų aprašomoji statistika, normalumo testai, koreliacijos ir regresinės analizės tyrimų metodai. Gautų rezultatų interpretavimas naudojantis IBM SPSS Statistics 21.0 programa.

Darbo struktūra:

Šį darbą sudaro trys pagrindiniai skyriai. Pirmasis skyrius apima teorinę darbo dalį, antrasis skyrius - tyrimo metodologinę dalį, trečiasis skyrius – tyrimo rezultatų analizė. Pirmajame skyriuje yra šeši poskyriai. Pirmajame poskyryje yra aprašoma taupymo samprata, jos svarba, kuri yra apibrėžiama ekonomine prasme, tiek iš mikroekonominės, tiek iš makroekonominės pusės. Antrajame poskyryje yra pristatomos pagrindinės finansų elgsenos teorijos: permanentinių pajamų teorija, absoliučiąjų pajamų teorija, taupymo paradokso teorija, gyvenimo ciklo teorija, perspektyvos teorija bei kognityvinių nuokrypių teorija. Šios teorijos atspindinti asmenų taupymo elgseną bei asmenų elgseną finansinių sprendimų priėmimo metu. Trečiajame poskyryje yra analizuojami taupymo elgsenai įtaką darantys veiksniai ir taupymo motyvai. Ketvirtajame poskyryje yra pateikiamos esminės teorinės nuostatos apie pajamų pasiskirstymą ir disponuojamas pajamas. Penktajame, poskyryje yra pateiktas investavimo sąvokos apibrėžimas ir aprašyti investavimo instrumentai. Paskutiniajame, šeštajame poskyryje yra aprašyta taupymo situacija Covid-19 pandemijos laikotarpiu. Antrajame skyriuje yra aprašyta mokslinio tyrimo metodologija. Šioje metodologijoje yra pristatytas tiriamojo darbo metodas – anketinė apklausa bei pristatyta tyrimo vykdymo eiga. Aprašyta koku būdu planuojama vykdyti gyventojų apklausa, pristatyta kokio tipo klausimai yra formuluojami apklausos anketoje. Mokslinio tyrimo metodologinėje dalyje yra pateiktas tyrimo tikslas bei išskiriami tikslui pasiekti išsikelti uždaviniai. Taip pat, pristatytos tyrimo hipotezės, tyrimo imtis ir tyrimo apribojimai. Trečiajame skyriuje yra pateikiama mokslinio tyrimo rezultatų analizė ir pristatyti tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

1. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO ELGSENOS TEORINIŲ ASPEKTŲ ANALIZĖ

1.1. Taupymo samprata

Visais laikais taupymas yra svarbi tema kiekvienam žmogui. Vaikai taupo gautus/dovanotus pinigus, kad vėliau juos išleistų nusiperkant norimą daiktą arba žaislą. Vyresni žmonės taupo pinigus kelionėms, automobiliams arba siekia išpildyti savo svajonę - įsigyti nuosavą būstą. Taupo pinigus daugelis žmonių, tik taupydamas žmogus turi skirtingus tikslus kam bus skirtos sutaupytos lėšos. Taigi, pirmiausia svarbu apibrėžti sąvoką kas yra taupymas.

Taupymas - turimų pinigų arba pajamų atidėjimas, jų laikymas einamosiose banko sąskaitose. Šis pajamų atidėjimas yra skirtas ateities vartojimui. Iš kitos pusės, taupymas yra ir išlaidų mažinimas, gamybos sektoriuje – savikainos mažinimas (Taupymas..., 2021). Taigi, taupymą, galima apibrėžti kaip procesą, kurio metu yra atidedami pinigai, didesnėms ateities išlaidoms ir vartojimui. Taupymas taip pat yra laikomas rodikliu, atvaizduojančiu namų ūkių gerovę, kuris lemia galimybes gyventojų ateities vartojimui (Blažienė, 2020). Taupymo proceso rezultatas yra santaupos. Santaupos, tai yra sutaupyta pinigų suma per taupymo laikotarpį. Kaip teigia teoretikai B. Batler ir B. Džonson (1993), santaupos yra pinigai (lėšos), kurie yra atidedami norint turėti užtikrintas pajamas ateityje, esant pensijoje, arba šie atidedami pinigai yra skirti suplanuotiems tikslams pasiekti. Santaupos taip pat yra apibrėžiamos kaip tam tikra gyventojų pajamų dalis, kuri yra skirta įsigyti finansinėms priemonėms, investicijoms į vertybinius popierius ar kitus investavimo instrumentus, taip pat skirta indėliams, tačiau santaupos nėra skirtos pirkti kasdienio vartojimo prekių, paslaugų, mokesčių mokėjimui (Rakauskienė, 1998). Taigi, taupymo samprata paaiškina, kad taupymas yra mažinimas dabartinio vartojimo išlaidų, dėl didesnių ateities vartojimo tikslų.

Taupymas yra viena iš asmeninių finansų valdymo sudedamųjų dalių. Kadangi, šiuolaikiniame pasaulyje yra skatinama įvairių programų, programėlių pagalba sekti savo finansus, planuoti mėnesio ar metų biudžetą. Taigi, prižiūrėti ir analizuoti savo asmeninius finansus gali kiekvienas žmogus. Daugybės programų ir programėlių pagalba, galima susiplanuoti kiek pajamų yra skiriamos taupymui, įvairioms išlaidų rūšims. Todėl šiais laikais darosi vis populiariau stebėti ir planuoti savo išlaidas, skirti pinigų taupymui ir kitoms išlaidoms.

Ekonomine prasme, taupymas yra labai svarbus tiek iš mikroekonomikos pusės, tiek iš makroekonomikos pusės. Pirmiausia, taupymo elgsena pasireiškia namų ūkiuose, tai yra

mikroekonomikos lygyje (Rakauskienė, 1998). Gyventojai, turėdami šeimas, planuojasi savo namų ūkio einamojo vartojimo išlaidas, apžvelgia ateities pajamas ir nusprendžia ar yra reikalinga skirti dalį pajamų taupymui dėl tam tikro didesnio vartojimo ateityje. Jeigu gyventojai aktyviai taupo pinigus, jų ateities vartojimas auga, o tai didina pragyvenimo lygį ir gyvenimo gerovę. Kadangi, atididėtas vartojimas yra taupymas, tai būtent šis taupymas skatina ekonomiką ir prisideda prie šalies Bendrojo vidaus produkto augimo. Svarbu pabrėžti, kad taupymo proceso rezultatas – sukauptos santaupos, jos skatina ekonomikos augimą, nes už sukauptus pinigus yra imamos kredito paskolos, tokiu būdu šios santaupos patenka į šalies vidaus finansų išteklius (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Asmenys taupant, pinigus įneša į įvairias finansinio tarpininkavimo įstaigas, tokias kaip komercinis bankas ir juose atsidarę banko sąskaitas, laiko ir kaupia pinigus. Šiuos pinigus bankai naudoja suteikiant įvairias paskolas kitiems žmonėms, jos virsta šalies paskolomis ir investicijomis, taigi visa tai lemia valstybės ekonomikos augimą (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Aktyvus gyventojų taupymas mažina infliacijos lygį, nes tam tikram laikotarpiui atidėtos lėšos nedalyvauja apyvartoje, už juos nėra perkamos paslaugos ar prekės, todėl bendrasis kainų lygis mažėja. Kuomet gyventojai taupo pinigus siekiant įkurti naujus verslus, plėsti esamus verslus, tai taip pat prisideda prie šalies Bendrojo vidaus produkto (BVP) augimo ir smulkaus bei vidutinio verslo augimo, naujų ūkio šakų atsiradimo (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Valstybės gyventojų gebėjimas taupyti ir susitaupyti pinigų, didina gyvenimo lygį šalyje ir augina finansinį raštingumą bei ugdo asmeninių finansų valdymą. Taigi, taupymas yra reikšmingas ekonomikos augimo veiksnys, kuris didina valstybės gyventojų gyvenimo lygį, jų gerovę, užtikrina saugią ateitį bei padeda pasiekti norimus tikslus.

Kalbant apie taupymo sampratą, buvo minimas infliacijos reiškinys. Infliacija, tai yra bendrojo kainų lygio augimas, dėl kurio atsiranda turimų pinigų nuvertėjimas, dėl to valstybės ekonominė situacija prastėja (Jakimuk ir Žigienė, 2011). Kalbant dar tiksliau, infliacija kyla dėl apyvartoje susidariusio didelio pinigų pertekliaus, viršijančio pinigų kiekį, reikalingą prekių pervedimams ir mokėjimams (Butautas, 2016). Šis reiškinys šiuo metu Lietuvoje yra labai ryškus, nes infliacija sparčiai auga, todėl pinigai, laikomi banko sąskaitose sparčiai nuvertėja. Ką reikia daryti tokiu atveju? Kai pinigai nuvertėja, juos reikia „įdarbinti“, jog turima sutaupyta pinigų suma augtų. Tai galima padaryti investuojant pinigus, tokiu būtu taupymas bus efektyvesnis ir bus užtikrinama, kad pinigų vertė nesumažės. Taupymas investuojant pinigus į nekilnojamą turtą, akcijas, obligacijas, kriptovaliutas, bitkoinus šiomis dienomis tampa vis populiariau. Šis taupymo būdas yra efektyviausias, norint, kad taupymo metu kaupiami pinigai augtų, o ne mažėtų. Taupymas, investavimo būdu, yra labai svarbi tema, todėl šiame darbe bus toliau analizuojamas šis būdas atskirame poskyryje.

1.2. Taupymo elgsenos samprata ir finansų elgsenos teorijos

Kaip buvo minėta šiame darbe, žmonės taupo dėl skirtingų priežasčių: siekiant įvykdyti tam tikrus tikslus, t.y. įsigyti nuosavą būstą, nusipirkti automobilį, kaupti pinigus mokslams, senatvei. Kadangi, gyventojų taupymas yra svarbus valstybės ekonomikos augimo šaltinis, yra svarbu, kad gyventojai mokytųsi finansinio raštingumo, finansų kultūros, pradėtų taupyti pinigus ir suprastų taupymo naudą. Dėl šių priežasčių svarbu išanalizuoti taupymo elgseną.

Kiekvieno žmogaus elgsena priimant tam tikrus sprendimus yra labai individuali ir paremta daugybės veiksnių ir aplinkybių. Žmogaus taupymo elgsenai daro įtaką visų pirma psichologiniai veiksniai, socialiniai, politiniai ir demografiniai veiksniai (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Šie išvardinti veiksniai ir daugelis kitų veiksnių iš aplinkos lemia žmogaus elgseną priimant sprendimus dėl taupymo ir kitus asmeninių finansų valdymo sprendimus. Kadangi taupymas yra asmeninių finansų valdymo viena iš pagrindinių dalių, svarbu yra išanalizuoti finansų elgsenos teorijas, kurios parodo kaip žmogus priima finansinius – investicinius sprendimus. Taigi, toliau darbe bus analizuojamos pagrindinės finansų elgsenos teorijos: permanentinių pajamų teorija, absoliučiąjų pajamų teorija, taupymo paradokso teorija, gyvenimo ciklo teorija, perspektyvos teorija bei kognityvinių nuokrypių teorija, kurios padės atskleisti ir paaiškinti gyventojų taupymo elgseną.

D. Jurevičienė (2015) straipsnyje aprašė vieną iš esminių finansų elgsenos teorijų, kuri atspindi vartojimo ir pajamų sąryšį, tai yra **permanentinių pajamų teorija**. Permanentinių pajamų teorija yra aprašyta M. Friedmano (1957) veikalė „Vartojimo funkcijos teorija“. Permanentinės pajamos yra laikomos nuolatinėmis gaunamomis pajamos. Permanentinių pajamų teorijos esmė, yra jog vartojimą lemia ne vien tik esamos (dabartinės) pajamos, bet ir suplanuotos (numatomos) pajamos. Tai reiškia, kad vartojimo išlaidų svyravimai tiesiogiai priklauso nuo esamų ir numatomų pajamų pokyčio, ar pajamos keisis laikinai ir reikia tik tam tikru laikotarpiu mažinti vartojimą ar jos keisi nuolat ir vartojimo išlaidos taip pat bus kintančios dėl šios priežasties (Jurevičienė, 2015). Nustatyta atliktais tyrimais, kad žmonės nori panašiai vartoti visa gyvenimą. Taigi, galima spręsti, kad jeigu gyventojai tam tikru gyvenimo laikotarpiu mažina savo vartojimą ir taupo pajamas, ateityje sutaupytos lėšos bus išleistos didesniems pirkiniams pvz. namas, automobilis ir tai vartojimą ilguoju laikotarpiu išlygins. Remiantis nuolatinės pajamų hipoteze, teigiama, kad žmonių vartojimas priklauso nuo nuolatinės pajamų dydžio. Koks yra elastingumas vartojimo išlaidų, atsižvelgiant į nuolatinės pajamas, priklauso nuo daugelio veiksnių: priklausančio turto, nuo tų išlaidų, kam žmogus teikia pirmenybę, palūkanų normų, už kurias asmuo gali pasiskolinti ir gali skolinti (Jurevičienė, 2015). Užsienio tyrėjai aktyviai gilinosi į nuolatinės pajamų teoriją ir vienas iš tyrimų buvo atliktas JAV, kuomet buvo pasitelkiami

ūkininkų namų ūkių duomenys gauti iš Agricultural Resource Management Study (ARMS) atlikto tyrimo, pagal kurį buvo analizuojamas M. Friedman (1957) teiginys, kad žmonės naudoja visas nuolatinės pajamas, o santaupos visiškai priklauso nuo laikinųjų pajamų. Apskaičiuoti rezultatai parodė, kad profesija, darbo užmokestį gaunantys žmonės, amžius, gamtinės oro sąlygos, išsilavinimas, regiono skirtumai yra pagrindiniai nuolatinių pajamų prognozės veiksniai (Ammad, Ahmed, Siddiqui, 2020). Permanentinių pajamų teorija yra paremta racionalaus naudingumo maksimizavimu, kurio metu yra siekiama išlaikyti pastovias gaunamas pajamas ateityje. Taip pat yra ir laikinosios pajamos, galimai neplanuotai, papildomai uždirbta pajamų dalis, kuri yra sunkiai išlaikoma ateityje (Jurevičienė ir Ivanova, 2013). Kadangi vartojimas ir taupymas yra reikšmingai susiję tarpusavyje, M. Friedman (1957) kalbėjo ir apie taupymą, kad žmogus gali taupyti ir įsigydamas, paprastąsias akcijas, obligacijas, ne tik taupyti pinigais. Taigi, apibendrinant permanentinių pajamų teoriją, M. Friedman (1957) teigė, kad individas tam tikru gyvenimo laikotarpiu nori gauti nuolatinės pajamas, todėl jo sprendimai dėl vartojimo išlaidų yra priimamai pagal nuolatinės pajamas, o ne esamas, laikinas pajamas, todėl vartojimo lygis tiesiogiai yra priklausomas nuo nuolatinių (permanentinių) pajamų, o laikinosios pajamos, didelės įtakos vartojimui nedaro. Atsižvelgiant į M. Friedman (1957) hipotezę, galima teigti, kad gyventojų finansinė elgsena yra priklausoma nuo dabartinių (laikinių) ir nuolatinių (būsimųjų) pajamų. Būsimosios nuolatinės pajamos yra svarbiausios individui, ateities vartojimui ir taupymui. Asmenys dažniausiai taupo siekiant turėti lėšų nenumatytiems gyvenimo atvejams, kad jaustųsi saugesni, ramesni, todėl dažnai veikia apsisaugojimo faktorius, pavyzdžiui, jeigu yra netenkama darbo, siekiant turėtų santaupų kasdienio vartojimo prekėms, palaikyti pastovaus vartojimo lygį, susergama sunkia liga ir reikia padengti gydymo išlaidas, įvyksta nelaimingas atsitikimas ar ištikus kitiems nenumatytiems gyvenimo atvejams (Jurevičienė, 2015). Taigi, sėkmingam taupymui yra reikalingos nuolatinės, pastovios pajamos, kurios užtikrintų gyventojų poreikių patenkinimą, einamojo vartojimo sėkmingumą ir gerovės užtikrinimą. Svarbu paminėti, kad permanentinių pajamų teorija apie taupymą, teigia, kad gyventojai taupo savo vaikų ateičiai užtikrinti, todėl planavimo ir taupymo periodas yra begalinis (Jurevičienė ir Gausienė, 2010).

Viena iš pagrindinių teorijų, kurios paaiškina žmogaus finansinę elgseną yra **absoliučiuju pajamų teorija**. Šios teorijos pradininkas yra J. M. Keynes (1936), jis šia teorija teigia, kad nuo to, kokio dydžio yra žmogaus gaunamos pajamos, nuo jų lygio, priklauso koks yra vartojimas. Kiti aspektai, tokie kaip pinigų kiekis, palūkanų norma, ekonominiai lūkesčiai, paskolų galimybės, neturi didelės, reikšmingos įtakos visuminiam vartojimui (Jurevičienė ir Gausienė, 2010). J. M. Keynes (1936) išskyrė tokias pagrindines hipotezes:

1) disponuojamų pajamų didėjimas, lemia, tai, kad vartojimas auga lėčiau, nei pačios pajamos, taip yra dėl to, nes kuomet žmogus gauna daugiau pajamų, vis didesnė pajamų dalis yra atidedama taupymui;

2) disponuojamų pajamų didėjimas, mažina santykį tarp vartojimo ir pajamų, tai reiškia, kad asmenys, kurie uždirba mažesnes pajamas, taupymui skirs mažesnę dalį savo pajamų, o uždirbantys didesnes pajamas, taupymui skirs daugiau gaunamų pajamų;

3) koks bus vartojimas, priklauso nuo gaunamų pajamų, dabartinės pajamos lemia dabartinį vartojimą.

Ši, absoliučiujų pajamų teorija yra taikytina būtent atskiriems asmenims ir tai veikia tik trumpuoju laikotarpiu. Taip yra todėl, nes remiantis atliktais tyrimais, vartojimo išlaidos, kurios yra analizuojamos valstybės lygiu, jos yra „*tiesiogiai proporcingos einamosioms disponuojamoms pajamoms, o ilguoju laikotarpiu disponuojamoms pajamoms augant vartojimo ir pajamų santykis išlieka pastovus, kas prieštarauja J. M. Keynes absoliučiujų pajamų hipotezei, teigiančiai, jog augant pajamoms, taupymo lygis turi atitinkamai didėti, dėl to vartojimo mastas auga mažiau nei pajamos*“ (Jurevičienė ir Gausienė, 2010). Taigi, pati šiuolaikinio vartojimo teorija prasideda nuo vadinamojo „pagrindinio psichologinio dėsnio“, kurį apibūdino J. M. Keynes (1936) taip: „*pagrindinis psichologinis dėsnis, kuriuo remdamiesi mes turime teisę su dideliu pasitikėjimu pasikliauti tiek prioritetinėmis mūsų žiniomis apie žmogaus prigimtį, tiek iš išsamių savos patirties faktų, yra tai, kad žmonės yra linkę padidinti savo vartojimą didėjant pajamoms, bet ne tiek, kiek didėja jų pajamos*“ (Keynes, 1936).

Kita teorija, kalbanti apie taupymą yra **taupymo paradokso teorija**. Šią teoriją pristatė J. M. Keynes (1936), kurioje kalbama apie tokią situaciją, kai žmonėms pavyksta sutaupyti vis daugiau pinigų iš savo pajamų. Kuomet polinkis taupyti auga, padidėjusios santaupos valstybės mastu rodo Bendrojo nacionalinio produkto mažėjimą. Taip yra todėl, nes kai yra pradeda taupyti, mažiau yra skiriama pinigų išlaidoms ir dėl to mažėja gamybos apimtys ir sumažėja investicijos. Tuomet mažėja Bendrasis nacionalinis produktas ir jis mažėja iki tos ribos, kuomet žmonės yra vis dar patenkinti santaupų kiekiu. Tokiu būdu padidėjęs gyventojų polinkis taupyti, mažina gyventojų santaupas. Svarbu paminėti tai, kad šis taupymo paradoksas veikia tik tose šalyse, kuriose nėra infliacinės perteklinės paklausos (Jakutis, 2007). Kadangi Lietuvoje šiuo metu infliacija yra ypatingai išaugusi, šis taupymo paradoksas Lietuvoje neveiktų. Kalbant apie šių laikų taupymo galimybes, jog sutaupyti pinigai vis aktyviau Lietuvos gyventojų yra investuojami į fondus, akcijas, obligacijas ar kitus finansinius instrumentus, visa tai skatina investicijų augimą, didina vartojimą ateityje ir dėl šių priežasčių šiandieninėje ekonomikoje Bendrasis nacionalinis produktas yra augantis.

Mokslininkas, Nobelio premijos laureatas F. Modigliani kartu su R. Brumbergu (1954) aprašė plačiai žinomą **gyvenimo ciklo teoriją**. Šios teorijos esmė, jog asmens pajamos yra kintančios, jos yra skolinamos ir taupomos visą gyvenimo laikotarpį, kadangi iš pradžių pajamos yra kaupiamos, turtas yra auginamas iki pensijos, o vėliau jis yra naudojamas ir vartojamas (Modigliani ir Brumberg, 1954). Žmogaus gyvenimo pradžioje, kuomet yra gaunamos pirmosios pajamos, jos žemos dėl trūkstamos darbo patirties, kvalifikacijos darbo veikloje trūkumo. Remiantis F. Modigliani (1986), žmogui įgijus patirties, kylant karjeros laiptais pajamos pradeda augti ir kuomet jau yra gyvenimo ciklo pabaiga, žmogus sensta, jo pajamos su laiku mažėja. Gyvenimo ciklo hipotezėje yra pabrėžiamas ir taupymo motyvas, kad jaunas žmogus noriai taupo vis daugiau pinigų ir šiuos pinigus nevengia rizikingai investuoti, o vyresnio amžiaus žmonės taupo ir investuoja ne taip rizikingai kaip jauni žmonės, jie vengia rizikos ir pasirenka konservatyvesnius taupymo ir investavimo būdus (Karaliūtė ir Černiauskaitė, 2020). Taigi, ši teorija aiškiai atskleidžia individualaus taupymo elgseną, kuri priklauso nuo žmogaus amžiaus ir gyvenimo ciklo, nes tam tikrais gyvenimo laikotarpiais žmogus gali daugiau uždirbti pajamų ir skirti didesnę dalį taupymui. Svarbu paminėti, kad šioje gyvenimo ciklo teorijoje taupymo laikotarpis yra baigtis, o M. Friedmano (1957) aprašytas taupymo periodas yra begalinis. Toliau taupymą siejant su žmogaus amžiumi, mokslininkas R. Sungaila (2008) analizavo žmogaus amžiaus ir taupymo lygio ryšį. Išanalizavus šį ryšį mokslininkas teigė, kad jauni žmonės esantys tarp 20 - 30 metų amžiaus, turėtų taupymui skirti nuo 12 proc. iki 15 proc. pajamų, vyresni žmonės 30 - 40 metų amžiaus turėtų taupymui skirti dar daugiau pinigų, kadangi šis amžius, kuomet vyksta pajamų išaugimas dėl karjeros kylimo galimybių ir darbo patirties įgijimo, turėtų skirti nuo 20 proc. iki 25 proc. savo pajamų. Taip pat, R. Sungaila (2008) pateikė taupymo lygio sampratą, jog taupymo lygis vaizduoja sutaupytas metines pajamas. Šį taupymo lygį galima nustatyti sutaupytas metines pajamas dalijant iš pajamų gautų per metus. Taigi, galima teigti, kad taupymo lygiui daro įtaką žmogaus gyvenimo ciklo pokyčiai bei amžius, kadangi tam tikru gyvenimo periodu pajamos yra augančios arba mažėjančios dėl įgytų įgūdžių ir darbo patirties pokyčių (Karaliūtė ir Černiauskaitė, 2020). Remiantis gyvenimo ciklo teorija, gyventojų taupymo elgsena priklauso nuo tam tikru gyvenimo laikotarpiu gaunamų pajamų ir sukaupiamos turto dalies.

Perspektyvos teorija yra viena iš pagrindinių finansų elgsenos teorijų. Ši teorija aiškiai atskleidžia asmenų elgseną sprendimų priėmimo metu. Ši elgsena atskleidžiama situacijų metu, kuomet yra renkamas kaip pasielgti būtų pelningiau ir naudingiau. Perspektyvos teorija yra paremta naudingumo teorija analizuojant žmonių priimtus sprendimus pagal pateiktas situacijas (Kahneman, 2015). Situacijų deriniai yra sukomponuoti taip, jog žmogus gali gauti didesnę naudą patiriant didesnę galimą riziką ir nuostolius arba kokius situacijų variantus renkasi tie, kurie siekia išvengti rizikos, tačiau tokiu atveju gauna arba laimi loterijoje mažesnę pinigų sumą. Visa tai yra

artima ir iš taupymo pusės, nes žmogus taupo pinigus, atsideda dalį savo uždirbamų pinigų dėl patiriamos naudos ateityje. Žmogus taupo pinigus investuojant tam tikrą sukauptą sumą į nuosavybės vertybinius popierius, tokius kaip akcijos ir skolos vertybinius popierius – obligacijas (Akcijos ir obligacijos, 2020). Investavimo metu yra analizuojama galima rizika ir galimai gautina grąža. Išanalizavus, yra priimamas investicinis sprendimas ar investuoti į rizikingesnes akcijas, bet galimai, su nedidele pasisekimo tikimybe gauti didesnę grąžą, arba investuoti į skolos vertybinius popierius ir gauti užtikrintas palūkanas. Galima perspektyvos teorijoje aptariamus naudos ir rizikos faktorius susieti, su individo patiriamomis išlaidomis. Kaip pavyzdys, galėtų būti toks, jog žmogus, turi priimti sprendimą ar įsigyti tam tikras prekes ir paslaugas ar visgi tuos pinigus, kuriuos būtų žmogus išleidęs nebūtinoms prekėms, nusprendžia atidėti ir skirti taupymui. Taigi, šioje vietoje atsiranda rizika, ar visgi žmogus rizikuos, pirks emocionalių, nereikalingų pirkinių ir vėliau galimai gailės, kad neatidėjo pinigų taupymui ateičiai, ar pasielgs racionaliai ir daugiau pajamų skirs taupymui ir pirks tik gerai apgalvotus pirkinius ir paslaugas.

Taigi, D. Kahneman (2015), savo knygoje, perspektyvos teorijos skyriaus pradžioje išreiškė tokią mintį, jog situacijos metu žmogaus gaunama nauda turėtų būti siejama su turto pokyčiais, o ne su turto dydžiu. Taip yra dėl to, nes žmogus priimdamas finansinį sprendimą, kreipia didesnę dėmesį į tai, kaip tai paveiks jo turtą: ar jis sumažės ir bus patirti nuostoliai, todėl jam būtų geriau nerizikuoti arba atvirkščiai, bus patirtas teigiamas turto pokytis, todėl verta rizikuoti, nes patirti nuostolį tikimybė yra maža. Taigi, asmuo labiau vertina tai, ar jis patirs teigiamą ar neigiamą pokytį, o ne kiek jis laimės pinigų, ar 100 Eur, ar 150 Eur. Teigiamas ar neigiamas pokytis yra pateikiamas kaip gaunama teigiama arba neigiama nauda, pavyzdžiui, lošimo metu, kai yra palyginamos gaunamos naudos iš dviejų turto dydžių. Tačiau šios teorijos nagrinėjimas padarė įtaką atsirasti naujai teorijai siejamai su laimėjimais, jų tikimybėmis bei patiriama rizika, jos siekimu bei jos vengimu.

Rizikos vengimas arba atvirkščiai, jos nevengimas yra siejamas ir iš finansų pusės. Šiais laikais, taupymo metu, sukauptas santaupas Lietuvos gyventojai aktyviai investuoja į įvairius investavimo instrumentus tokius kaip akcijas, obligacijas, bitkoinus, kriptovaliutas, perka nekilnojamą turtą. Investuojant į skirtingus investavimo instrumentus patiriama ir skirtinga investicinė rizika. Saugi investavimo priemonė yra investicija į nekilnojamą turtą, o investicijos į akcijas turi aukštesnę rizikos laipsnį, nes akcijų kainos yra svyruojančios, tačiau galima grąža per ilgą laikotarpį gali būti taip pat pakankamai didelė. Kur žmonės pasirenka investuoti ir skirti savo sutaupytus pinigus yra labai individualu ir priklauso nuo žmogaus asmenybės, ar jis yra linkęs rizikuoti, ar visgi nori pasirinkti saugų investavimo būdą. Tačiau pagrindinis kiekvieno žmogaus tikslas yra, jog su kaip įmanoma mažesne rizika gauti didesnę grąžą, tokiu būdu augtų santaupos.

Taigi, šioje vietoje yra išreiškiama pagrindinė perspektyvos teorijos savybė, jog žmogaus elgseną lemia siekimas būtent išvengti galimų nuostolių ir patirti kuo mažesnę riziką.

Perspektyvos teorijoje situacijos yra analizuojamos atsižvelgiant į galimą riziką nuostolių ir naudos gavimo metu. Taip pat yra svarbu išskirti tris kognityvines savybes, kuriomis remiasi perspektyvos teorija: 1) atskaitos taškas; 2) mažėjančio jautrumo principas; 3) nuostolių vengimas (Kahneman, 2015). Atskaitos tašką galima paaiškinti kaip tikėtiną ir laukiamą rezultatą, pavyzdžiui, premija, darbo užmokesčio pakėlimas. Mažėjančio jautrumo principas yra aiškinamas pinigine prasme, pavyzdžiui, 700 dolerių ir 800 dolerių skirtumas yra mažesnis nei 50 dolerių ir 100 dolerių. Trečioji savybė - nuostolių vengimas. Jis yra aiškinamas taip, jog jeigu yra lyginami nuostoliai ir galimai gaunama nauda, jie dažniausiai atrodo didesni už gaunamą naudą tam tikroje situacijoje (Kahneman, 2015).

Kadangi šiame darbe taupymas yra siejamas ir su investavimu bei rizikos patyrimo vengimu, D. Kahneman (2015) teigia, jog žmonės vengia patirti nuostolių. Todėl, apibendrinant perspektyvos teoriją, yra išskiriami du teiginiai, kurie nusako perspektyvos teorijos esmę: *mišriuose lošimuose, kai galima ir išlošti, ir pralošti, nuostolių vengimas skatina kraštutinį rizikos vengimą. Jei visi pasirinkimai blogi, jei garantuoti nuostoliai lyginami tik su galimais, bet tik tikėtinais dar didesniais nuostoliais, mažėjantis jautrumas skatina norą rizikuoti*“ (Kahneman, 2015). Taip yra todėl, nes kai yra mišrūs lošimai, tai patys laimėjimai atrodo menkesni už galimus patirti nuostolius, nuostoliai įgauna dvigubai didesnę svarbą. Taigi, netekti 900 dolerių tampa blogiau, nei 90% tikimybė netekti 1 000 dolerių. Kaip pavyzdys galėtų būti situacija, kai asmenims, kurie investavimo metu pasirenka rizikingą nuosavybės vertybinį popierių – akcijas ir investuoja su 85 % rizikos laipsniu, tačiau vis tiek tiki, kad jiems pasiseks, nors galiausiai akcijos stipriai krenta ir jų investuota santaupų suma dėl šios investicijos sumažėja.

Matome, jog perspektyvos teorija labai aiškiai atskleidžia žmogaus elgseną pasirinkimo metu, kokiais atvejais yra linkstama rizikuoti ir kokiais atvejais yra vengiama rizikos. Kaip jau ir anksčiau yra minėta, perspektyvos teorija yra paremta teorija, jog žmogus vengia nuostolių, siekia jų nepatirti. Todėl remiantis šia mintimi, galima teigti, kad linkę rizikuoti žmonės drąsiau investuoja į rizikingesnius investavimo instrumentus. Rizikos prisiėmimą ir tokio taupymo būdo pasirinkimą lemia daugelis veiksnių, kurie bus aptarti kitose darbo dalyse.

Toliau analizuojant finansų elgseną, labai svarbu išskirti ir **kognityvinius nuokrypius** (Jurevičienė ir Gausienė, 2010). Kognityviniai nukrypimai apibūdina žmogaus elgesį pagal tam tikrus šablonus. Pagrindinius žmogaus elgesio šablonus išskiria: „*euristiką (Heuristics), perdėtą savikliovą (Overconfidence), mentalinę apskaitą (MentalAccounting), šablonus (Framing), konservatyvumą (Conservatism), išankstinį nusiteikimą (DispositionEffect)*“ (Jurevičienė, Gausienė, 2010). Kiti autoriai E. Bikas ir A. Kavaliauskas (2010) savo straipsnyje pateikia

kognityvinių nukrypimų sritis, kurios taip pat padeda paaiškinti elgseną. Taigi, tos sritys yra: atstovavimas, pasitikėjimas, stovėjimas/inkaras, tinkamumas, klaida (Bikas ir Kavaliauskas, 2010). Analizuojant gyventojų taupymo elgseną, galima išskirti pasitikėjimo sritį, ji labai aiškiai įrodo, kodėl asmuo drąsiai investuoja savo santaupas į rizikingas akcijas. Pasitikėjimas yra aiškinamas, jog asmuo pasitiki savo nuomone, priimtu sprendimu, atliko išsamią vertybinio popieriaus analizę, jaučiasi pasitikintis savimi, todėl manydamas, jog taupymas pinigų investavimu į akcijas būdu yra tinkamas sprendimas. Inkaras, taip pat tinka analizuojant taupymo situacijas. Šio „inkaro“ atveju, tų žmonių, kurių investavimo į tam tikrus vertybinius popierius ir jų investicija buvo sėkminga, jų santaupos stipriai išaugo, remiasi savo patirtimi ir yra įsitikinę, jog ir vėl jiems pavyks taip pat sėkmingai investuoti į tuos pačius investavimo instrumentus ir sekančiais kartais (Bikas ir Kavaliauskas, 2010). Gyventojų taupymo elgsenai yra artima **mentalinė apskaita**. Mentalinė apskaita yra apibūdinama, kaip teorija, kurioje asmenys suteikia skirtingą naudingumo laipsnį tam tikroms turto grupėms, kaip pavyzdys būtų maistas, žmonėms yra prioritetas, o išlaidoms laisvalaikiui suteikiamas mažas naudingumo laipsnis (Jurevičienė, 2015). Mentalinės apskaitos sąvoką pirmą kartą pristatė Thaler (1985), kuris apibrėžė mentalinę apskaitą kaip rezultatų sistemos rinkinį konkretaus vartotojo pasirinkimo ar sandorio atveju. Mentalinės apskaitos teorijoje teigiama, kad žmonės yra linkę nustatyti psichikos biudžetus, kaip atskaitos taškus, konkrečioms išlaidų kategorijoms ir tada stebėti savo vartojimą pagal nustatytą biudžetą ir tokiu būdu stebėti savo faktines išlaidas (Thaler, 1999). Mentalinės apskaitos teorijoje aprašoma, kaip žmonės nustato mentalinį biudžetą konkrečioms išlaidų kategorijoms ir tada vartoja, atsižvelgdami į biudžetą (Thaler, 1985). Tokia elgsena yra tikėtina ir kasdieniniame gyvenime. Pavyzdžiui, žmonės gali suskirstyti savo pajamas į kategorijas skirdami jas konkrečioms tikslams pasiekti. Be to, vartotojai gali nustatyti išlaidų ribas, rodančias kiek išlaidų jie nori skirti skirtingoms išlaidoms, jų kategorijoms (Huang, Antonides, Christian, ir Nie, 2021). Visa tai, kokie prioritetai yra priskiriami kokioms turto grupėms, kaip yra skirstomos išlaidos, pajamos ir visas planuojamas biudžetas, atskleidžia finansinę elgseną. Individai planuodami savo išlaidas, biudžetą, dažnai galvoje, mintyse grupuoja išlaidas pavyzdžiui laisvalaikiui, namams, maistui ir jie tarsi nusprendžia kiek gali skirti tam tikrai grupei savo pajamų. Taip pat ir su taupymu, įvertinus visas išlaidas, savo biudžetą, žmogus priima sprendimą ar jis nori taupyti ir kiek jis gali skirti savo pajamų taupymui. Daugelis mokslininkų yra nagrinėję kognityvinius nuokrypius, juos pagrindė tyrimai, kodėl žmonės elgiasi neracionaliai, nesilaiko nustatytų taisyklių, sprendimai yra priimami nesiremiant logika, moralės normomis (Bikas ir Kavaliauskas, 2010). Dėl minėtų kognityvinių nuokrypių žmonių elgsena tampa labai įvairi, ji kartais nukrypsta neigiama linkme ir sąlygoja nuostolingus rezultatus, tačiau gali būti ir atvirkščiai. Asmenys gali elgtis skirtingai tose pačiose taupymo elgsenos situacijose, tai yra labai individualu. Jų elgsena

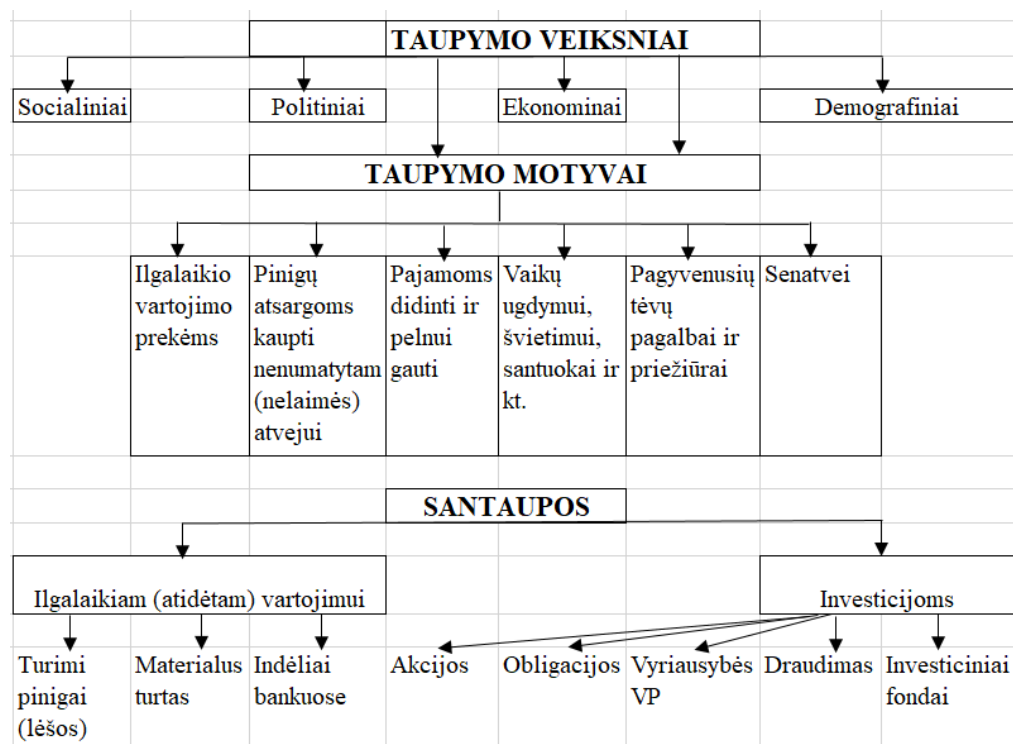
gali priklausyti nuo individualių savybių, patyrimų, nusistatymų komplekso. Taip pat, visame šiame procese dalyvauja ir minėti galimi kognityviniai nuokrypiai, taigi visa tai parodo, kokia sudėtinga yra gyventojų elgsena, kuri labai individualiai atsiskleidžia sprendimų priėmimo metu.

1.3. Taupymo elgsenai įtaką darančių veiksnių bei priežasčių analizė

Taupymas yra santaupų formavimo procesas, kuris yra sudėtingas dėl taupymo galimybių įvairovės bei veiksnių, kurie daro įtaką sprendimų priėmimo metu. Taip pat, yra ir daugybė priežasčių kodėl žmogus taupo ir kokiam tikslui pasiekti yra taupomos lėšos. Sutaupytos lėšos (santaupos) užtikrina ateities perspektyvas, galimybę garantuoti šeimos ateities stabilumą, kaip ir visai valstybei užtikrinti šalyje ekonominį stabilumą.

1 paveikslas

Lietuvos gyventojų taupymo veiksniai, motyvai ir santaupos

Šaltinis: O. G. Rakauskienė ir E. Bikas, 2007.

Taupymo procesas yra orientuotas į konkretų tikslą – santaupas. Gyventojas taupo pinigus siekdamas sukaupti tam tikrą santaupų sumą. Taigi, taupymas yra orientuotas į santaupų sukauptimo rezultatą. 1 paveiksle yra pateiktas taupymo proceso kelias, kuris nuveda link santaupų kaupimo. Pirmiausia, taupymas prasideda nuo jį lemiančių veiksnių, kas paskatina žmones taupyti

arba atvirakščiai, nebetaupyti. Šie veiksniai yra pateikti makroekonominio ir mikroekonominio lygmeniu (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Toliau yra pateikiami taupymo motyvai ir tiksliai, kuriais vadovaujantis yra taupomos lėšos ir visa tai veda į santaupas, kurios formuojamos įvairiomis jų panaudojimo formomis (1 paveikslas) (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Remiantis O. G. Rakauskienės ir E. Biko (2007) straipsniu, teigiama, kad vienas iš svarbiausių taupymo veiksnių yra ekonominiai veiksniai, nes kuomet šalies gyventojai taupo, tai padidina ateities vartojimą ir pajamų augimą, o tai užtikrina gyventojų stabilumą, šalies ekonominį stabilumą ir augimą. „*Empiriniai tyrimai įrodo, kad ekonomikos augimas daro didelį poveikį taupymui, nes kai ekonomika auga sparčiai ir stabiliai, didėja ir gyventojų galimybės taupyti*” (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Toliau yra minimi politiniai veiksniai. Šie veiksniai pasireiškia tuo, jog visuomenė turi pasitikėti šalyje vykdoma politika, valdžios priimamais sprendimais. Tokiu būdu valstybės gyventojai jausis stabiliau ir ramiau dėl vykdomos politikos efektyvumo, žmonės sėkmingai dirbs, uždirbs pastovias ir augančias pajamas, leidžiančias dalį jų atsidėti taupymui. Socialiniai veiksniai, tokie kaip priklausymas socialinei grupei, išsilavinimas, materialinės vertybės, gyvenimo būdas, taip pat veikia norą pradėti taupyti. Pavyzdžiui, žmogaus aplinkoje daugelis taupo pinigus, sukauptas lėšas investuoja ir tokiu būdu sėkmingai auginasi sukauptą pinigų sumą. Tuomet natūralu, kad ir žmogus, mąsto apie galimybę taip pat taupyti pinigus ir sutaupytus pinigus investuoti. Minėtas gyvenimo būdas lemia ar žmogus bus linkęs taupyti, arba jis taupyti nenorės ir uždirbtas pajamas greitai išleis. Kalbant apie demografinius veiksniai, jiems yra priskiriami lytis, amžius, profesija, šeimos sudėtis (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Taigi, visi šie pristatyti veiksniai daro įtaką taupymo elgsenai, gyventojų galimybėms uždirbti didesnes pajamas, tokiu būdu skirti didesnę procentinę dalį nuo uždirbamų pajamų taupymui, siekiant pasiekti užsibrėžtus tikslus.

Kalbant apie taupymo motyvus, jie yra išskiriami pagrindiniai šeši. Šiuos motyvus suformavo teoretikai M. Browning ir A. Lusardi (1996). O. G. Rakauskienė ir E. Bikas (2007) savo straipsnyje remiantis M. Browning ir A. Lusardi (1996) esminius taupymo motyvus apibrėžė taip: „*sukurti pinigų atsargas nenumatytiems atvejams – tai prevencinis, atsargumo motyvas; iš anksto pasirengti ateičiai – gyvenimo ciklo motyvas; gauti palūkanas ir didinti ekonominę naudą – nepastovumo motyvas ateityje; stabiliai didėjančios išlaidos – gerovės kilimo motyvas*” (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Gyventojų taupymo motyvai yra labai individualūs, kaip ir pati finansinė elgsena, kuri priklauso nuo ekonominių veiksnių: pasitikėjimo finansinio tarpininkavimo paslaugas vykdančiomis institucijomis, valdžios vykdoma politika, nedarbo lygio, augančios infliacijos, besikeičiančios palūkanų normos, šalies fiskalinės ir monetarinės politikos (Karaliūtė ir Černiauskaitė, 2020). Taip pat, priklauso ir nuo paties žmogaus psichologinės būsenos, socialinių veiksnių, asmenybės bruožų ir moralinių normų. Svarbu paminėti, kad jeigu

žmogus yra anksčiau bandęs taupyti pinigus, juos investuoti, tai visa sukaupta patirtis per visą taupymo laikotarpį yra taip pat labai svarbi. Ji padeda žmonėms suprasti kur investuoti yra patikimiau, kur rizikingiau. Taupymo metu, labai svarbų vaidmenį turi ir asmens finansinis raštingumas, kad asmuo žinotų ir racionaliai mąstytų kokiais būdais yra galimybė taupyti būsto įsigijimui, nekilnojamam turtui, automobiliui, studijoms, pensijai (Karaliūtė ir Černiauskaitė, 2020). Visa tai yra labai svarbu, kad taupymo sprendimai būtų priimami racionaliai, nesivadovaujant impulsyviais ir neapgalvotais emociniais sprendimais. Remiantis A. Lusardi ir O. S. Mitchell (2014), žinios apie finansus yra ypatingai svarbus ekonominis veiksnys, nes jos yra laikomos žmogiškojo kapitalo investicijomis. Taigi, aukštesnis finansinio raštingumo lygis didintų gyventojų taupymo lygį. Kadangi, gyventojų finansinė elgsena yra labai skirtinga, kaip ir gyvenimo stilius, išsikelti tikslai ir asmeniai finansai, taupymo motyvų yra kur kas daugiau nei buvo minėta anksčiau. Tačiau remiantis teoretikų nuomone, galima išskirti esminius taupymo elgseną paaiškinančius motyvus.

Gyventojų taupymas yra orientuotas į santaupų augimą. Santaupos gali būti orientuotos į ilgalaikį vartojimą ateityje ir į investicijas. Ilgalaikis vartojimas yra skirstomas į laikomus indėlius komerciniuose bankuose, turimas lėšas ir materialų turtą, kaip, pavyzdžiui, menininkų paveikslai, prabangūs papuošalai, kiti meno dirbiniai (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Taupymas ir investavimas yra du labai glaudžiai susiję procesai, nes taupymo laikotarpiu investuojant sukauptų pinigų dalį galima efektyviai padidinti santaupų kiekį ir didinti ateities vartojimui skirtą išlaidų dalį. Investavimo būdų Lietuvoje yra tikrai nemažai, pasirinkimo žmonėms tikrai yra. Galima investuoti į nuosavybės vertybinius popierius – akcijas, skolos vertybinius popierius – obligacijas, indėlius bankuose, investicinius fondus, draudimą, vyriausybės vertybinius popierius (Rakauskienė ir Bikas, 2007). Šiais laikais yra atsiradusi nauja, vis labiau populiarėjanti investavimo forma, tai yra investavimas į kriptovaliutas, kaip pavyzdys – bitkoinus. Taupymo forma – investavimas yra labai aktuali tema šiais laikais. Gyventojai vis dažniau noriai investuoja į įvairias investavimo formas, nes nori, jog sutaupytos lėšos augtų, kadangi dėl Lietuvoje sparčiai augančios infliacijos, turimos lėšos banko sąskaitose nuvertėja.

1.4. Pajamų pasiskirstymo ir disponuojamų pajamų sampratos

Gyventojų taupymo elgsena priklauso nuo daugelio veiksnių ir motyvų, nes žmonės yra labai skirtingi, skirtinga jų finansinės elgsena ir pats gyvenimo būdas, pragyvenimo lygis. Vieni žmonės uždirba dideles pajamas, gali netaupyti pinigų ateičiai, laisvai juos leisti arba kaip tik skirti taupymui didesnes sumas ir stambias sumas investuoti. Yra žmonių, kurie uždirba minimalias pajamas ir taupymui negali atsidėti pinigų, nes jų vos užtenka išgyventi iki kito mėnesio gauto

darbo užmokesčio, arba uždirba vidutines pajamas ir pasirenka dalį pajamų atidėti taupymui. Šioje vietoje matome, kad visuomenės pajamos yra pasiskirsčiusios labai netolygiai ir tai lemia jų taupymo elgseną. D. Varkulevičiūtė (2009) savo disertacijoje rašė, kad „*gyvenimo lygio skirtumus pirmiausiai nusako pajamų nelygybė, kuri atspindi ne tik netolygų pajamų pasiskirstymą tarp skirtingų socialinių grupių, bet ir skirtingų gyvenamųjų vietovių gyventojų*”. Pajamų nelygybė yra reiškinys, kuris atskleidžia pajamų skirtumus tarp namų ūkių, asmenų, valstybių ir kitų identifikuotų subjektų derinio (Čiegis ir Dilijus, 2021). Kadangi gyvenimo lygis Lietuvoje yra labai skirtingas, yra daugybė kaimų, gyvenviečių, kuriose pragyvenimo lygis yra ženkliai žemesnis, nei didmiesčiuose gyvenančių žmonių ir tai yra ženklus rodiklis, kuris aiškiai parodo, gyvenimo lygio skirtumus. Gyvenimo lygio skirtumai atskleidžia, kad šalies gyventojų pajamos yra labai skirtingos, kaip ir galimybės atsidėti tam tikrą pinigų kiekį taupymui. Jeigu pragyvenimo lygis Lietuvoje augtų, tuomet žmonės galėtų vis daugiau atsidėti pinigų taupymui, tokiu būdu padėtų gyventojams užsitikrinti gyvenimo stabilumą ir gerovę, padidinti ateities vartojimą ir tokiu būdu skatinti ekonomikos augimą. Taip pat, D. Varkulevičiūtės (2009) disertacijoje buvo minima, jog gyvenamoji vietovė turi didelę reikšmę pajamų pasiskirstymui, nes atokesnėse gyvenvietėse, aplesiuose kaimuose gyvenančių žmonių pajamos yra žymiai žemesnės nei didmiesčių gyventojų. Kaime gyvenantys žmonės dažniausiai būna jau senyvo amžiaus, arba nedideliuose miestuose ir miesteliuose žmonėms yra mokamas mažesnis darbo užmokestis, nes žmonės sutinka dirbti už mažesnę atlyginimą dėl to, kad mažesniame miestelyje yra mažesnė įsidarbinimo galimybė. Taip pat, mažame miestelyje pragyvenimo lygis yra žemesnis, mažiau teikiama paslaugų, mažesnis prekių asortimentas. Svarbu paminėti ir tai, kad Lietuvos gyventojai gyvenantys mažesniuose miesteliuose, kaimuose yra mažai girdėję apie investavimą savo sutaupyty pinigų, žmonės nedrįsta investuoti ir jie nenori domėtis pačiu investavimu, investavimo priemonėmis, jiems atrodo per daug viskas sudėtinga. Visa tai veda prie dar vienos visuomenės problemos, tai yra finansinis raštingumas ir išsilavinimo stoka. Didmiesčiuose viskas yra atvirkščiai, žmonės uždirba didesnes pajamas, tačiau pragyvenimo lygis yra didesnis didžiausiuose Lietuvos miestuose. Gyventojai vis dažniau taupo pinigus, sukauptas santaupas investuoja, tokiu būdu auga vartojimas ir ateityje žmonės planuoja pirkti nuosavus būstus, žemes.

Gyventojų galimybes vartoti ir taupyti pinigus parodo jų gaunamos pajamos. Žinant, kad žmonėms reikia mokėti mokesčius, tokius kaip gyventojų pajamų mokestis (GPM), valstybinis socialinis draudimas (VSD), privalomasis sveikatos draudimas (PSD), pelno mokestis, paveldimo turto mokestis, nekilnojamo turto mokestis, žemės mokestis, loterijų ir azartinių lošimų mokestis, tai mažina gaunamas pajamas (Pagrindiniai mokesčiai..., 2015). Aišku tai yra individualu ir priklauso kokius mokesčius kiekvienas žmogus turi susimokėti, pavyzdžiui ar jis turi nuosavą verslą, laimi loterijoje ar turi nekilnojamo turto, atskirais atvejais žmonėms reikia mokėti

papildomus mokesčius. Visa tai veda prie to, kad žmonių turimos pajamos yra labai skirtingos, todėl vertinant Lietuvos gyventojų taupymo elgseną, reikia vertinti turimas disponuojamas pajamas, kurių dalį gali skirti taupymui. Disponuojamos pajamos – tai yra pajamų dalis, liekanti sumokėjus privalomus mokesčius ir asmeninių pajamų mokesčius, kuria galima naudoti kasdiniame vartojime laisvai tiek asmuo, tiek namų ūkis (Disponuojamos pajamos..., 2021). Taigi, disponuojamos pajamos yra būtent ta pajamų dalis, kurios atskirą dalį pagal poreikius ir norus asmuo gali skirti taupymui.

1.5. Investavimo instrumentai

Asmeninių finansų valdymas turi būti aktuali tema kiekvienam žmogui, norinčiam savo uždirbtas lėšas sėkmingai taupyti ateičiai, planuoti išlaidas ir savo biudžetą. Kaip jau ir minėta anksčiau, asmeninių finansų valdymo vienas iš pagrindinių aspektų yra taupymo procesas. Taupymo procesas yra siejamas ir su investavimo procesu. Tačiau pirmiausia, kad būtų galima investuoti, reikia turėtų santaupų. Santaupos, tai yra atidėta pajamų dalis, skirta vartojimui ateityje. Santaupas šiais laikais galima sėkmingai investuoti. Terminas „investavimas“ turi lotynišką kilmę, kuris išvertus iš lotynų kalbos žodžio „invest“ reiškia „įdėti“ (Kancerevyčius, 2009). Investavimas yra *„ilgalaikis procesas, kurio pagrindinis tikslas yra „įdarbinti“ dalį lėšų į grąžą generuojanti turtą ir taip paspartinti kapitalo kaupimą“* (Investavimas..., 2021). Taigi, investavimas, yra kai tam tikra norima santaupų dalis yra skiriama finansinių aktyvų pavertimui, pavyzdžiui, kuomet yra įsigijamos akcijos, nekilnojamas turtas, investiciniai fondai, obligacijos, kriptovaliutos ir šis įgijimas suteikia grąžą, papildomą naudą finansiškai. Investavimo metu asmens sutaupytos lėšos yra „įdarbinamos“, tokiu būdu šios lėšos turi galimybę augti ir nebūti veikiamos infliacijos. Taupymas ir investavimas yra skirtingi procesai, nors retkarčiais jie yra ir sutapatinami. Šie du procesai yra siejami dėl to, kad taupyme ir investavime ir naudojamos atidėtos, laisvos asmeninės lėšos (Zaliovaitė ir Taujanskaitė, 2017). Taigi, taupymas gali būti daug efektyvesnis, sutaupyty lėšų dalį skiriant investavimui ir investuojant į tam tikrus investavimo instrumentus.

Kadangi, šiame darbe buvo dažnai minimas investavimas ir jo formos, svarbu yra apibūdinti, kokie yra investavimo instrumentai. Taigi, pirmiausia vadovaujantis Lietuvos banko informacija apie investavimą, reikia išskirti, kad galima investuoti į finansines priemones, tokias kaip: akcijos, obligacijos, investicinių fondų vienetai, bei su valiutomis (kriptovaliutos) susijusias finansines priemones, tauriuosius metalus susijusius su išvestiniais finansiniais instrumentais (Investavimas: nuo ko, 2020).

Taip pat, investuoti galima ir į nekilnojamą turtą, kaip šiais laikais yra labai populiaru, taip pat į kolekcinės vertybes, tauriuosius metalus, skolinti tarpusavio skolinimo ir sutelktinio

finansavimo platformose (Investavimas: nuo ko, 2020). Remiantis V. Zaliotovaitės ir K. Taujanskaitės (2017) straipsniu, yra teigiama, kad dažniausiai naudojamos investavimo priemonės yra akcijos, obligacijos, investiciniai fondai, pensijų fondai, gyvybės draudimas ir investicijos į nekilnojamą turtą.

Akcijos – tai yra nuosavybės vertybinis popierius. Investavimas į akcijas turi didesnę riziką, tačiau suteikia galimybes generuoti didesnę grąžą. Pirmiausia, akcijos yra skirstomos į dvi grupes: privilegijuotosios ir paprastosios akcijos. Paprastosios akcijos yra investicijos į įmonės kapitalą, gaunant teisę į nuosavybę ir balsavimą, o privilegijuotosios akcijos suteikia tokias pačias teises, tik taip pat papildomai yra gaunami dividendai (Zaliotovaitė ir Taujanskaitė, 2017).

Obligacijos – Vyriausybės ar įvairių bendrovių išleisti skolos vertybiniai popieriai. Šie vertybiniai popieriai skiriasi nuo akcijų, nes obligacijos turėtojas negauna teisių į balsavimą ir į nuosavybę. Investavimo į obligacijas metu, investuotojas tam tikra prasme suteikia paskolą įmonei arba valstybei, kuri iki tam tikros datos, bus išmokėta su palūkanomis (Zaliotovaitė ir Taujanskaitė, 2017).

Investicinis fondas – „tai iš investuotojų įnašų sukauptas turtas, kurį investicinio fondo valdytojas (valdymo įmonė) investuoja į akcijas, obligacijas, pinigų rinkos priemones, kitus vertybinius popierius ar jų derinius, nekilnojamąjį turtą ir kt“ (Investiciniai fondai..., 2020). Ši investavimo priemonė labai tinka tiems, kurie nelabai išmano investavimo į akcijas procesus, neturi laiko gilintis ir skirti laiko stebint ir analizuojant akcijų kainų pokyčius vertybinių popierių rinkose (Investiciniai fondai..., 2020).

Pensijų fondai – tai yra galimybė gyventojui papildomai kaupti senatvės pensijai pasirenkant tarp dviejų kaupimo pakopų: II pensijų pakopa ir III pensijų pakopa (Zaliotovaitė ir Taujanskaitė, 2017).

Gyvybės draudimas – kalbant apie gyvybės draudimą, išskiriama investicinė gyvybės draudimo forma, kurios metu, galima investuoti savo lėšas į gyvybės apsaugą, sveikatos sutrikimus, galima keisti investuojamą sumą, mokėjimo grafiką (Zaliotovaitė ir Taujanskaitė, 2017). Taigi, čia yra investicija į sveikatą, nelaimės atveju, kurios metu būtų gaunama išmoka.

Investicijos į nekilnojamą turtą – šiuo metu, investavimas į nekilnojamąjį turtą yra labai populiarus. Augančios nekilnojamo turto kainos, rodo, kad žmonės šiuo metu yra sutaupę daug lėšų. Investicijomis į nekilnojamąjį turtą laikoma pirkimas būsto ir jo nuomojimas, pirkimas komercinių pastatų: parduotuvių, sandėliavimo patalpų, taip įsigijimas žemės (Zaliotovaitė ir Taujanskaitė, 2017).

ETF (Biržoje prekiaujami fondai) – galima investuoti stebint biržoje prekiaujamų fondų sektorių, indeksą, prekes ir kt (Investavimo gidas..., 2021).

Šiuo metu stipriai populiarėjanti, palyginti nauja investavimo forma yra **investavimas į kriptovaliutas**. **Kriptovaliuta** - „skaitmeninė valiuta, naudojanti stiprią kriptografiją saugiams bei anonimiškiems valiutų perdavimams užtikrinti, bei naujiems valiutos vienetams sukurti bei reguliuoti“ (Kriptovaliutos 2021 - viskas..., 2021). Šiuo metu populiariausia kriptovaliuta yra „Bitcoin“, ji yra pirmoji kriptovaliuta pasaulyje. Investavimas yra kriptovaliutas yra labai rizikingas, nes jų vertė gali kristi net iki 90 %, tačiau kriptovaliutos vertė yra linkusi ir į staigius augimo šuolius, taigi tai gali atnešti didelį pelną investuotojams. Dar neminėti investavimo instrumentai, kurie yra minimi ir užsienio rinkoje tai yra įvairūs banko produktai, alternatyvūs investiciniai produktai (pvz. alternatyva obligacijoms: aukšto pajamingumo obligacijos), skaitmeninis turtas (investavimas žetonais, kriptovaliutos), pasirinkimo sandoriai, anuitetai, taupymas švietimui, žaliavų ateities sandoriai, pensija, ateities sandoriai (Types of Investments, 2021).

Taigi, investavimo instrumentų yra įvairių ir į kokį instrumentą investuoti gali pasirinkti kiekvienas žmogus atsižvelgiant į prisiimamos rizikos laipsnį ir tikėtiną grąžą. Investavimas yra reikšmingai efektyvus būdas, norint, kad turimi sutaupyti pinigai augtų ir nebūtų paveikti infliacijos sukeltų pinigų vertės kritimo pasekmių.

1.6. Taupymas Covid-19 pandemijos laikotarpiu

Paskutiniai dveji metai visam pasauliui buvo kupini iššūkių ir daugybės sunkumų, tiek ekonomine prasme, tiek ir psichologine prasme, kadangi visame pasaulyje sparčiai plito Covid-19 virusas. Tai palietė visą pasaulį, mirė daugybė žmonių, žmonės likdavo be darbų, įmonės bankrutuodavo arba susidurdavo su dideliais finansiniais sunkumais, darbuotojų stoka arba sudėtingumu juos išlaikyti ir mokėti atlyginimus. Dėl šių priežasčių valstybių ekonominė situacija prastėjo, valstybė turėjo imtis veiksmų ir skatinti ekonomiką didinant išlaidas, remiant verslus, skiriant lėšas nuo Covid-19 nukentėjusiems verslams bei mažinant pajamas.

Kalbant apie Lietuvos gyventojus, jų finansinė situacija buvo labai įvairi ir tai priklausė nuo sektoriaus, kuriame jie Covid-19 pandemijos laikotarpiu dirbo. Kadangi, vieni žmonės toliau sėkmingai dirbo savo turimus darbus, gaudavo atlyginimus ir jų finansinė situacija nesikeitė, tačiau nemaža dalis gyventojų patyrė didelius finansinius sunkumus pandemijos laikotarpiu. Dalis verslų bankrutuodavo, žmonės netekdavo darbo ir turėjo bandyti pragyventi šį sunkų laikotarpį iš savo turimų santaupų, stengtis dar labiau taupyti pinigus ir ieškoti naujų darbų. Kalbant apie asmenis, kurie išsaugojo savo darbo vietas, dirbo be jokių nuostolių, šie žmonės sėkmingai taupydavo uždirbtus pinigus, kadangi sumažėjo galimybių leisti pinigus pramogoms, nebūtinojo

vartojimo prekėms, nes dalis parduotuvių, pramogų centrų buvo uždaryti ir laikinai neveikė dėl pandemijos. Tokiu būdu Lietuvos gyventojai taupė pinigus didesniai ateities vartojimui.

Sėkmingą gyventojų taupymą pandemijos laikotarpiu puikiai atvaizduoja išaugusios nekilnojamojo turto kainos (Lietuvos NT kainų, 2022). Nekilnojamas turtas buvo labai sparčiai pradėtas pirkti, žmonės kėlė nekilnojamojo turto kainas, nes paklausa buvo labai didelė. Dalis žmonių, norinčių įsigyti nekilnojamąjį turtą, turėdavo netgi be paskolų visą reikalingą sumą įsigyti nekilnojamąjį turtą. Augo automobilių kainos, nes jų paklausa taip pat yra didelė. Lietuvoje sparčiai augo prekių ir paslaugų kainos, prekių ir paslaugų paklausa pandemijos pabaigoje stipriai augo, žmonės galėdavo susimokėti didesnes sumas už paslaugas ir prekes. Visa tai rodo, kad Covid-19 pandemijos laikotarpiu didelė dalis žmonių aktyviai taupė pinigus ir juos investavo.

Pasaulyje įvyko ir labai įdomus dalykas, dešimties turtingiausių pasaulio žmonių turtas per dvejus pandemijos metus išaugo dvigubai (10-ies pasaulio milijardierių, 2022). Didžiosios pasaulio žmonių dalies pajamos sumažėjo, skurdžiose pasaulio valstybėse pandemija padidino gyventojų skurdą, trūkumą medicinos paslaugų, augo badas, didėjo gyventojų nelygybė. Visa tai labai palietė besivystančias šalis, kuomet buvo kuriamos vakcinos ir joms buvo labai sunku jas gauti, o turtingos šalys, kuriose buvo kuriamos vakcinos, jos turėjo taikyti taupymo priemones, tiekti vakcinas ir kitoms šalims, kurioms vakcinos taip pat buvo gyvybiškai reikalingos. Šios problemos sprendimo būdas buvo pateiktas – vienkartinis mokestis už per pandemiją priaugusį turtą (10 turtingiausių pasaulio, 2022).

Šiais laikais žmonės aktyviai taupo ir savo pinigus, ir savo laiką, kadangi apsipirkimas internetu tapo ypač aktualu kasdieniniame gyvenime. Pastebima, kad žmonės nuo pandemijos pradžios labai aktyviai lankosi el. parduotuvėse, žvalgosi pigesnių, geresnių prekių ir paslaugų įsigijimo variantų, tokiu būdu sutaupydami savo laiką ir pinigus, leidžiant pasirinkti patogų pristatymo ir apmokėjimo būdą (Kodėl daugiau perkame, 2021). Verslai į šią vartotojų elgseną sparčiai atkreipė dėmesį, todėl el. parduotuvių skaičius yra stipriai išaugęs ir pasirinkimas apsipirkti internetu yra labai platus. Taigi, žmonės turėjo galimybę ir ja sparčiai naudojosi, taupyti pinigus ir kartu savo laiką.

Kitas pastebimas būdas taupyti lėšas, tai yra sparčiai išpopuliarėjęs nuotolinis darbas, kuomet yra dirbama iš namų, siekiant apsisaugoti nuo Covid-19 viruso plitimo (Raišienė, Rapuano, Varkulevičiūtė ir Stachová, 2020). Dirbant iš namų yra sutaupomos vykimo į darbą ir iš darbo išlaidos, išlaidos pietums, jeigu yra pietaujama kavinėse. Taip pat, nėra būtinybės įsigyti naujų drabužių, reikalingų į ofisą, taigi, išlaidos taip pat sumažėja.

Remiantis Euro zonos statistine apžvalga (2021), namų ūkių taupymo lygis, prasidėjęs Covid-19 pandemijai, išaugo du kartus, taupymo lygis bus pasiekęs 25 procentus, nors įprastinis taupymo lygis iki 2020 metų buvo 12-13 procentų (Namų ūkių taupymo, 2021). Toks reiškinys

buvo neįprastas, nes esant ekonominei krizei ar nuosmukiui, gyventojų pajamos mažėja, tačiau dėl taikomų vyriausybės lengvatų ir kitos Europos šalių vyriausybių teikiamos paramos verslams ir gyventojams, pajamų mažėjimas buvo pristabdytas. Taip pat, valstybė taikė apribojimus verslui, žmonių susibūrimo vietoms, jog žmonės negalėjo leisti pinigų įprastoms pramogoms, kitai mėgstamai, įprastinei veiklai, todėl gyventojai sėkmingai taupė ir kaupė lėšas. Šis reiškinys dar yra vadinamas priverstiniu taupymu, kuris taip pat buvo paremtas taupymu ir dėl nenumatytų gyvenimo atvejų (Namų ūkių taupymo, 2021).

1 lentelė

Lietuvos gyventojų indėliai

Data	Gyventojų indėliai (mln. Eur.)								
	Iš viso	Vienadieniai	Sutarto termino				Įspėjamojo laikotarpio		
			Iš viso	Iki 1 m.	Nuo 1 iki 2 m.	Nuo 2 m.	Iš viso	Iki 3 mėn.	Nuo 3 mėn.
2020 - 01	15009,3	11063,1	3898,7	2750,9	720	427,8	47,5	47,5	0
2020 - 02	15151,7	11209,1	3889,7	2757,7	706,2	425,8	52,9	52,9	0
2020 - 03	15300,3	11403,1	3845,5	2721,9	705,7	418	51,7	51,7	0
2020 - 04	15689,3	11788,9	3849,8	2714	720,1	415,7	50,7	50,7	0
2020 - 05	15834,6	11963,9	3819,4	2680,1	727,8	411,6	51,3	51,3	0
2020 - 06	15917,2	12041,6	3823,2	2679,2	734,9	409	52,3	52,3	0
2020 - 07	16147	12276,9	3816,7	2658,3	743,2	415,2	53,4	53,4	0
2020 - 08	16403,7	12527,9	3821,7	2649,7	752,8	419,2	54,2	54,2	0
2020 - 09	16602	12716,1	3829,2	2644,1	763,7	421,4	56,7	56,7	0
2020 - 10	17062,2	13174,5	3827,7	2629,2	772	426,5	60	60	0
2020 - 11	17355	13468,7	3824,9	2616,1	777,5	431,3	61,4	61,4	0
2020 - 12	18384,9	14498,7	3823,1	2606,5	782,1	434,4	63,1	63,1	0
2021 - 01	18156,9	14267,5	3820,6	2588,6	794,1	437,8	68,8	68,8	0
2021 - 02	18441,3	14529	3838,8	2597,6	800,7	440,5	73,5	73,5	0
2021 - 03	18588,6	14635,7	3843,4	2604,1	797,4	441,9	109,6	109,6	0
2021 - 04	18735,2	14804,5	3820,1	2587,9	791,2	441	110,7	110,7	0
2021 - 05	18852,6	14948	3790,3	2565,4	783,4	441,5	114,4	114,4	0
2021 - 06	19187,5	15288,5	3783,8	2553,9	780,1	449,7	115,2	115,2	0
2021 - 07	19423,4	15552,4	3758,5	2541,2	770,2	447	112,5	112,5	0
2021 - 08	19441,5	15585,6	3742,4	2538,3	760,4	443,6	113,5	113,5	0
2021 - 09	19618,6	15771,7	3734,9	2539,8	753,6	441,5	112	112	0
2021 - 10	19933	16097,9	3717	2536,1	743	437,9	118,1	118,1	0
2021 - 11	19990,6	16156,1	3717,4	2540,8	737,5	439,1	117,2	117,2	0
2021 - 12	20871,3	17041,5	3702,8	2541,9	723	438	127,1	127,1	0
2022 - 01	20328,1	16439,5	3754,8	2544,1	751,9	458,9	133,8	133,8	0
2022 - 02	20049,1	16228,2	3690,3	2499,3	734,2	456,8	130,5	130,5	0
2022 - 03	19881,9	16158,3	3590,3	2431,1	710,6	448,6	133,4	133,4	0
2022 - 04	19994,7	16292,3	3570,6	2422,1	700,7	447,7	131,9	131,9	0

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2022.

Covid - 19 pandemijos laikotarpiu sparčiai augo indėliai bankuose (1 lentelė). Pagal Lietuvos banko pateiktus Lietuvos gyventojų indėlių statistinius duomenis, galima matyti, kad nuo 2020 m. sausio mėnesio Lietuvos gyventojų indėliai stabiliai auga (Gyventojų indėliai, 2022). Šis augimas rodo, kad žmonės taupė pinigus, laikė vis didesnius indėlius bankuose. Šis augimas tęsiasi

iki 2022 m. kovo mėnesio. Taigi, galima teigti, kad Covid – 19 pandemijos laikotarpis suteikė galimybes Lietuvos gyventojams kaupti ir taupyti pinigus, tokiu būdu siekti savo tikslų, įsigyti nuosavą būstą ar kitą norimą ilgalaikio vartojimo prekę. Šis reiškinys prisidėjo prie Lietuvos ekonomikos augimo, tad toks reiškinys kaip taupymas, turi būti aktualus kiekvienam Lietuvos gyventojui, kadangi pastarieji du metai rodo, kad pasaulyje gali įvykti staigių pokyčių, kurie sukrečia visus, reikia padėti kaimyninėms šalims karo atveju, ligos ar nelaimingo atsitikimo atveju šeimai, artimiesiems. Reikšmingai svarbu yra jausti finansinį stabilumą, todėl taupymas, padeda išlaikyti šį stabilumą ir jaustis ramiau, kad yra sukaupta santaupų visiems gyvenimo atvejams bei taupymo tikslams pasiekti.

Analizuojant užsienio bankų pateiktas analizes apie vartojimą, išlaidas ir taupymą Covid – 19 pandemijos laikotarpiu, buvo teigiama, jog kadangi išlaidos vartotojams buvo apribotos, nes vartotojai negalėjo apsilankyti daugelyje mažmeninės prekybos vietų, laisvalaikio, socialinių paslaugų teikimo vietose, žmonių išlaidos mažėjo, o santaupos sparčiai augo (Byrne, Hopkins, McIndoe-Calder, Sherman, 2020). Taip pat, buvo nustatyta, kad namų ūkių indėliai taip pat stipriai išaugo per Covid-19 apribojimus bei taupymo norma buvo išaugusi (Investigating Household Deposits, 2020). Išaugusių santaupų motyvai šiuo laikotarpiu buvo šie: 1) atsargumo, dėl padidėjusio neapibrėžtumo ar elgsenos pokyčių; 2) priverstiniai, dėl nepakankamų pajamų. Kadangi, pandemijos laikotarpiu daugybė žmonių buvo atleidžiami iš darbų arba jau žinojo, kad artimiausiu metu neteks darbo vietos, būtent gręšiantis nedarbas buvo laikomas taupančiųjų atsargumo elgesio rodikliu. Europos Centrinis Bankas (2020) nustatė, kad nedarbo lūkesčiai paaiškina dešimtadalį padidėjusių santaupų per Covid-19, o likusią padidėjusių santaupų dalį priskiria priverstiniam taupymui (COVID-19 and the, 2020). Remiantis Europos Centrinio Banko (2020) duomenimis santaupų lygis siejamas su dabartiniu nedarbu, nedarbo perspektyvomis ir pajamų lūkesčiais (COVID-19 and the, 2020).

Taigi, taupymas yra reikšmingai svarbus siekiant išlaikyti asmeninį finansinį stabilumą, jog nenumatytų gyvenimo atvejų laikotarpiais būtų galima jaustis finansiškai ramiau ir saugiau. Lietuvos valstybei, gyventojų taupymas, taip pat turi didelę reikšmę siekiant ekonomikos augimo ir infliacijos mažinimo.

2. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO ELGSENOS VERTINIMO IR ĮTAKĄ DARANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo metodologija

Atlikus mokslinės literatūros apžvalgą, siekiama įvertinti Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tendencijas, analizuojant taupymo motyvus bei taupymui įtaką darančius veiksnius tyrimo metodologijos pagalba. Pradžioje bus pristatomas tyrimo tikslas ir uždaviniai, toliau aptariamas tyrimo nuoseklumas, hipotezės, pristatomas tyrimo metodas bei instrumentas. Toliau šioje darbo dalyje bus pateikti tyrimo apribojimai, jų reikšmės.

Tyrimo metu, Lietuvos gyventojų taupymo elgsena analizuojama remiantis A. Lusardi (2008) vartojimo, pajamų ir taupymo motyvais, kuriais buvo teigiama, kad žemas finansinio raštingumo lygis ir informacijos trūkumas daro įtaką taupymui. Taigi, atliekant tyrimą yra pasitelkiamas apklausos metodas, padedantis apklausti didelį skaičių, įvairios socialinės padėties, amžiaus ir išsilavinimo asmenis. Tokiu būdu, šis metodas padeda sužinoti kiekvieno tyrimo dalyvio nuomonę apie veiksnius, darančius įtaką taupymui, kurie atskleidžia kokia yra gyventojų taupymo elgsena. Taigi, minėtos apklausos metodo pagalba bus nustatyta apklaustųjų elgsena remiantis mokslininko A. Lusardi (2008) taupymo motyvais.

Tyrimo objektas – Lietuvos gyventojų taupymo elgsena.

Tyrimo tikslas – nustatyti veiksnius lemiančius Lietuvos gyventojų taupymo elgseną.

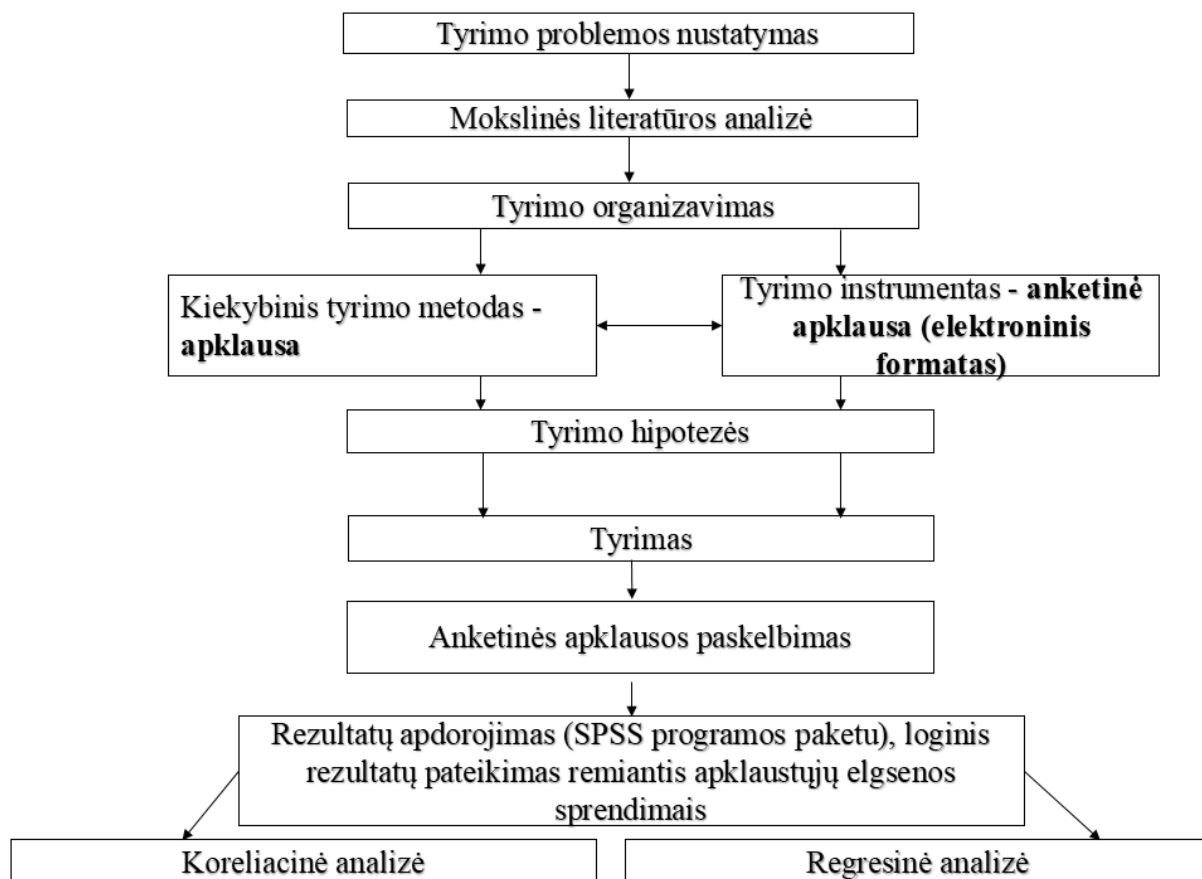
Tyrimo uždaviniai:

1. Sudarius apklausos anketą, paskelbti ją socialiniuose tinkluose ir surinkti reikiamą kiekį užpildytų apklausos anketų.
2. Gavus visų apklausoje dalyvavusių asmenų rezultatus, naudojantis IBM SPSS Statistics 21.0 programa, atlikti rezultatų analizę.
3. Išanalizavus apklausos rezultatus, nustatyti taupymo motyvus, kurie daro didžiausią įtaką Lietuvos gyventojų taupymui.
4. Išanalizavus taupymo motyvus, kurie lemia taupymo elgseną, apibūdinti Lietuvos gyventojų taupymo elgseną remiantis teorinėje dalyje pateikta mokslinės literatūros analize.

Tyrimas sudarytas iš tam tikrų etapų (tyrimo atlikimo schema pavaizduota 2 paveiksle):

2 paveikslas

Mokslinio tyrimo atlikimo schema

Šaltinis: sudaryta autorės.

Tyrimo organizavimo eiga:

1. *Sudaroma apklausos anketa.* Norint pasiekti tyrimo tikslą, tyrimas atliekamas apklausos metodu, kurio metu apklausos dalyviai gaus klausimų anketas. Apklausos anketa yra anoniminė ir pateikta internetiniame puslapyje <https://apklausa.lt/>. Pateikti klausimai yra uždarojo tipo su galimais pasirinkti vienu ar keliais atsakymų variantais.

2. *Atliekamas kiekybinis tyrimas.* Šio tyrimo metu apklausos anketa buvo paskelbta socialiniuose tinkluose ir ji buvo prieinama visiems žmonėms, kurie norėjo dalyvauti šiame tyrime.

3. *Analizuojami gauti apklausos rezultatai.* Apklausos anketos rezultatai apdorojami SSPS programos paketu. Toliau analizuojami bei interpretuojami gauti apklausos rezultatai pasitelkiant mokslinės literatūros dalyje aprašytomis taupymo elgsenos teorijomis bei lyginant rezultatų duomenis su iškeltomis tyrimo hipotezėmis.

4. *Tyrimo išvadų sudarymas.* Išanalizavus apklausos rezultatus, yra formuluojamos tyrimo išvados.

Tyrimo etika:

Šis, taupymo elgsenos tyrimas yra atliekamas remiantis šiais tyrimo etikos principais:

- *Respondentų (apklausos dalyvių) pakankamas informuotumas.* Atliekant šį tyrimą, apklausos dalyviai buvo aiškiai informuoti apie apklausos atlikimo svarbą ir reikšmę, pristatytas tyrimo tikslas.
- *Geranoriškumas.* Tyrimas yra atliekamas laisva valia, kviečiami dalyvauti šiame tyrime žmonės, kurie sutinka užpildyti apklausos anketą, kuri yra anoniminė ir gauti rezultatai yra panaudojami moksliniam tyrimui atlikti.
- *Nepažeidžiamas orumo principas.* Apklausos anketoje nėra klausimų, kurie įžeistų respondentą ar priverstų pasijusti nejaukiai, sukeltų neigiamas emocijas.

Siekiant tyrimo tikslo, yra iškeliamos esminės tyrimo hipotezės, kurios yra pagrindžiamos mokslinės literatūros analizės dalyje analizuotais mokslininkų teiginiais. Siekiant įvertinti veiksnius darančius įtaką taupymui, yra analizuojami apklausos rezultatai ir jie yra lyginami pagal tai, koks veiksnys daro įtaką taupymui ir nustatomas veiksnių tarpusavio ryšys. Veiksniai, kurie yra vertinami tyrimo metu yra šie:

- 1) *taupymo veiksniai: socialiniai ir demografiniai,*
- 2) *taupymo motyvai: taupymas senatvei, vaikų ugdymui, ilgalaikio vartojimo prekėms ir kt.,*
- 3) *gaunamų pajamų dydžio priklausomybė taupymui,*
- 4) *išsilavinimas,*
- 6) *finansinio raštingumo įtaka taupymo elgsenai,*
- 7) *informacijos trūkumo aspektas.*

Tyrimo hipotezės:

H₀: Didesnis gaunamų pajamų ir finansinio raštingumo lygis didina taupymą.

H₁: Didesnis gaunamų pajamų ir finansinio raštingumo lygis mažina taupymą.

Remiantis mokslinės literatūros analizės dalyje pateikta J. M. Keynes (1936) absoliučiąją pajamų teorija, kuri teigia, kad nuo to, koks bus gaunamų pajamų kiekis, priklauso vartojimas ir taupymas. Didesnės pajamos lemia didesnį vartojimą. Taip pat, didesnės pajamos lemia ir tai, kad žmonės gali atsidėti taupymui didesnes pinigų sumas, taigi pajamų augimas skatina taupymo augimą. Mokslininkai Lusardi ir O. S. Mitchell (2014) teigė, kad finansinis raštingumas yra ypatingai svarbus aspektas kalbant apie taupymo lygio didinimą, nes žmogaus finansinė elgsena priklauso nuo jo finansinio raštingumo lygio. Taigi, reikšmingai svarbios yra žinios apie finansų valdymą, kurios didina taupymo lygį ir gerina visuomenės ekonominio išsilavinimo lygį, o visa tai skatina valstybės ekonomikos augimą.

H₀: Taupymui naudoja finansinius instrumentus mažesnę Lietuvos gyventojų dalis.

H₂: Taupymui naudoja finansinius instrumentus didesnę Lietuvos gyventojų dalis.

Šios dvi hipotezės yra ypatingai aktualios šiuo laikotarpiu, kuomet Lietuvoje infliacijos augimas yra labai spartus, infliacija šiuo metu siekia 20 procentų (Verslo žinios..., 2022). Lietuvos gyventojai svarsto kokia turi būti jų taupymo elgsena šiuo laikotarpiu, kuomet pinigai stipriai nuvertėja. Remiantis mokslininkų Lusardi ir O. S. Mitchell (2014) iškelta finansinio raštingumo svarba žmogui, jog kuomet atsiranda išorės veiksnys – infliacija, jos augimas, kuris mažina gaunamų pajamų vertę, tai sukelia žmogui nesaugumo jausmą ir norą taupyti. Žinant, jog investavimas padeda už investuotus pinigus gauti grąžą ir tokiu būdu efektyviau taupyti pinigus ir būti mažiau veikiamam infliacijai, galima nesaugumo jausmą sumažinti, pradėti investuoti ir gilinti savo finansines žinias ties šia kryptimi. Bet kuomet infliacijos augimas tęsiasi ilgą laikotarpį, infliacija sparčiai auga, kaip visgi turėtų elgtis paprastas Lietuvos gyventojas? Vienareikšmiško atsakymo nėra, kadangi kiekvieno žmogaus finansinė situacija yra skirtinga. Tačiau turint santaupų ir norint toliau taupyti pinigus ateities planams, investavimas į finansinius instrumentus, gilinimasis į šiuos instrumentus, suteikia taupymui efektyvumo ir galimybę susitaupyti didesnę pinigų sumą per trumpesnę laiką. Šio tyrimo dėka, yra bandoma išsiaiškinti kokios yra šiuo metu Lietuvos gyventojų taupymo tendencijos, kuomet valstybėje vyksta stiprus infliacijos augimas ir gaunamų pajamų mažėjimas/augimas. Atlikus šį tyrimą yra paaiškinama vienos iš tyrimo hipotezių teisingumas, aktualumas ir reikšmingumas šiandienai.

Tyrimo naudojami metodai – **apklausa**. Kiekybiniam duomenų apdorojimui taikomi šie statistinės analizės metodai: **kintamųjų aprašomoji statistika, normalumo testai, koreliacijos ir regresinės analizės tyrimų metodai**.

Koreliacinė analizė. Tyrimo atlikimo metu, pasitelkiant SPSS programa yra atliekama koreliacinė analizė, kuri yra skirta nustatyti ar egzistuoja ryšys (teigiamas/neigiamas) tarp tam tikrų analizuojamų veiksnių ar rodiklių. Koreliacinė analizė rodo ar analizuojami veiksniai yra statistiškai reikšmingi ir koks stiprus tarp jų yra ryšys. Siekiant atlikti koreliacinę analizę yra skaičiuojamas koreliacijos koeficientas. Šis koeficientas yra kintantis, jis gali svyruoti nuo -1 iki +1 (Gėgžna, 2022). Taigi, koreliacija gali būti teigiama ir neigiama. Kai koreliacija yra teigiama, ryšys tarp analizuojamų rodiklių yra tiesioginis (Gėgžna, 2022). Kuo koreliacijos koeficientas yra arčiau +1 reikšmės, tuo ryšys tarp analizuojamų veiksnių/rodiklių yra stipresnis. Tai reiškia, kad didėjant vieno rodiklio reikšmei, didėja ir kito rodiklio reikšmė ir atvirkščiai, mažėjant vieno rodiklio reikšmei, kito rodiklio reikšmė taip pat mažėja. Kuomet koreliacija yra neigiama, ryšys tarp analizuojamų rodiklių yra netiesioginis (atvirkštinis) (Gėgžna, 2022). Kuo koreliacijos koeficientas yra arčiau -1 reikšmės, tuo ryšys tarp analizuojamų veiksnių/rodiklių yra silpnesnis. Tai reiškia, kad jeigu didėja vieno kintamojo reikšmė, tuomet mažėja kito kintamojo reikšmė ir atvirkščiai.

Taigi, šiame tyrime koreliacinė analizė atliekama su tikslu nustatyti, kokio stiprumo ryšys yra tarp pajamų, finansinio raštingumo ir taupymo lygio. Atliekant koreliacinę analizę pasitelkiamas Pearsono koreliacijos koeficientas, kurio metu koreliacija yra statistiškai reikšminga kai $*p < 0,05$ ir kai $**p < 0,01$ (Gėgžna, 2022). Šios analizės metu yra atliekami testavimai ar koreliacijos koeficientas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio. Jei koreliacijos koeficiento ženklas sutampa su hipoteze ir koreliacijos koeficientas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio taikant 5 % reikšmingumo lygį, hipotezė yra priimama, kitu atveju hipotezė atmetama.

Regresinė analizė. Analizuojant Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tyrimo rezultatus naudojantis SPSS programa yra atliekama tiesinės regresijos analizė. Ši analizė yra atliekama siekiant patikrinti tyrimo hipotezes. Hipotezių tikrinimui yra sudaromi tiesinės regresijos modeliai. Tiesinės regresijos modelio matematinė lygtis yra žemiau pateiktoje 1 formulėje (Čekanavičius ir Murauskas, 2014):

$$Y = C + b_1 X + b_2 Z + b_3 W + e \quad (1)$$

Čia: C – konstanta;

e – liekamoji paklaida, kiti veiksniai nuo ko gali priklausyti Y ;

b1, b2, b3 - koeficientai;

X, Z, W - kintamieji.

Naudojantis tiesine regresija, SPSS programa yra kuriami keli tiesinės regresijos modeliai. Vienu iš tiesinės regresijos modelių yra nustatomos sąsajos tarp pajamų, finansinio raštingumo ir taupymo lygio atskirai nustatant ar vienu metu didėjant abiems parametrams (pajamoms ir finansiniam raštingumui) didėja taupymo lygis. Priklausomas kintamasis yra taupymo lygis, o nepriklausomi kintamieji finansinis raštingumas ir pajamos. Taip pat, yra kuriamas ir kitas tiesinės regresijos modelis, kurio pagalba yra nustatoma taupymo priklausomybė nuo demografinių rodiklių (lytis, amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, gaunamos pajamos). Šio modelio priklausomas kintamasis yra taupymo lygis, o nepriklausomi kintamieji yra demografiniai rodikliai. Iš pradžių sukuriamas modelis su visais išvardintais nepriklausomais kintamaisiais (lytis, amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, gaunamos pajamos). Taikant 5% reikšmingumo lygmenį po vieną yra išmetami nereikšmingi kintamieji (žingsninė regresija), kol modelyje lieka tik reikšmingi kintamieji. Tuo pačiu metu yra skaičiuojamas ir saugomas kiekvieno modelio R-kvadratas (determinacijos koeficientas). R – kvadratas yra svarbiausias tiesinės regresijos rodiklis, kuris parodo procentinę reikšmę Y elgesio paaiškina kintamųjų X, Z, W elgesys. R – kvadrato (determinacijos koeficiento) reikšmė yra intervale [0, 1], tad kuo R – kvadrato koeficientas yra arčiau vieneto reikšmės, tuo jis yra tinkamesnis modelio duomenims (Čekanavičius ir Murauskas, 2014).

Tyrime naudojamas instrumentas – **apklausos anketa (elektroninis formatas)**. Šiam tyrimui atlikti yra pasitelkiamas internetinis puslapis <https://apklausa.lt/>, kuris yra nemokamas ir laisvai prieinamas visiems Lietuvos gyventojams, norintiems ir galintiems atsakyti į apklausą. Toks tyrimo instrumento pasirinkimas suteikia galimybes žmonėms laisvai, nuotoliniu būdu naudojantis elektroninės komunikacijos priemonėmis atsakyti į apklausos anketą, tokiu būdu skirus minimaliai laiko sudalyvauti šiame tyrime. Naudojantis šiuo instrumentu, apklausa yra anoniminė, tad yra nepažeidžiamas duomenų apsaugos principas. Anketinės apklausos instrumentas yra naudojamas kaip Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos nustatymo tyrimo instrumentas, kuris yra orientuotas į tyrimo tikslo įgyvendinimą ir apklausos dalyvius.

Apklausos sudarymo metodika

Šis mokslinis tyrimas yra skirtas ištirti socialinį reiškinį – Lietuvos gyventojų taupymą, jo elgseną. Atlikus teorinę taupymo elgsenos analizę, galima teigti, kad tiek taupymo reiškinys, tiek pati finansinė elgsena yra sudėtingas ir labai individualus reiškinys, kuris pasižymi daugiafaktoriškumu. Dėl šios priežasties, kokybiniu tyrimu būtų pakankamai sudėtinga įvertinti Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tendencijas, kadangi kokybiniam tyrimo metodui labiau yra būdinga kai yra bandoma išsiaiškinti kaip žmonės supranta aplink juos supantį pasaulį, kaip

aiškina tam tikrus dalykus ir kaip jų įžvalgos, įsitikinimai lemia jų elgesį (Kardelis, 2002). Todėl šiam tyrimui atlikti yra pasirenkamas kiekybinis tyrimo metodas, kuris pasižymi priklausomybe nuo iškeltų hipotezių, tam tikrų išorinių veiksnių, jų daromos įtakos, kurią galima išmatuoti, pagrįsti skaičiais, tokiu būdu gaunant aiškius rezultatus ir galėtume pateikti pagrįstas išvadas apie elgesį (Kardelis, 2002). Tam jog, ištirtume šį taupymo reiškinį yra pasirenkamas plačiai naudojamas apklausos metodas. Šis metodas priklauso kiekybinių tyrimų grupei (Kardelis, 2002). Kiekybinio tyrimo metu yra atliekama kiekybinė duomenų analizė, kurios metu siekiama patvirtinti iškeltas tyrimo hipotezes (Kardelis, 2002). Apklausos tyrimo metodas yra laikomas empiriniu tyrimu, kurio metu siekiama „nuodugniau pažinti tiriamą reiškinį, gauti išsamesnės informacijos apie elgesio pobūdį“ (Kardelis, 2002).

Anketinė apklausa turi atitikti tam tikrus bendrinius reikalavimus, kad ji būtų svarbiausia tiksli, patikima ir reprezentatyvi. Neturi būti joje klausimų, kurie yra netikslingi ir nebūtų panaudoti tyrimo atlikimo metu. Formuluoju klausimus neturi būti dviprasmybių, dvigubų klausimų, klaidingų prielaidų. Klausimai turi būti trumpi, aiškūs, laisvai suprantami, vartojamos aiškios sąvokos (Kardelis, 2002). Naudinga yra pateikti tikrinamuosius klausimus, tokį patį klausimą pateikiant du kartus, tik keičiant klausimo formuluotę ir klausimo vietą, tokiu būdu atskiriant tuos, kas atsakinėja nesažiningai. Taip pat, atsakinėjant į tam tikrus klausimus turi būti suteikta galimybė atsisakyti konkretaus atsakymo ir pasirinkti atsakymą: „kita“, „nežinau“, „neturiu atsakymo“ (Kardelis, 2002).

Klausimai taip pat yra skirstomi į keturias grupes: atviri, uždari, tiesioginiai ir netiesioginiai (Kardelis, 2002). Taigi, šioje anketinėje apklausoje didžiąją dalį klausimų sudaro uždari ir tiesioginiai klausimai, norint sužinoti individualią respondentų nuomonę taupymo skatinimo aspektu ir norint sužinoti ar Lietuvos gyventojai žino apie galimus taupymo būdus. Taigi, šis mokslinis tyrimas yra atliekamas anketinės apklausos metodu kadangi yra analizuojamas ekonominis reiškinys – taupymas, kuris yra vienas iš pagrindinių veiksnių susijusių su valstybės ekonomika ir jos augimu.

Tyrimo imties nustatymas

Siekiant atlikti anketinės apklausos tyrimą, reikia nustatyti tikslų respondentų skaičių, kuris yra būtinas, jog tyrimas būtų reprezentatyvus ir būtų galima nustatyti statistiškai reikšmingas išvadas (Kardelis, 2002). Taigi, yra atliekama tam tikra atranka apklausos dalyvių, nustatomas skaičius užpildytų apklausos anketų, kuris atspindėtų gyventojų elgseną, nuomonę tiriant taupymo reiškinį Lietuvoje. Šio tyrimo respondentai yra Lietuvos gyventojai.

Tyrimo imties dydžio apskaičiavimui naudojama žemiau pateikta 2 formulė (Bikas, Jurevičienė, Novickytė, Keliuolytė – Staniulėnienė, Dubinskas, 2013).

$$n = \frac{N \cdot 1,96^2 \cdot p \cdot q}{\varepsilon^2 \cdot (N-1) + 1,96^2 \cdot p \cdot q} \quad (2)$$

Čia: N – populiacijos dydis;

p – tikimybė, jog analizuojamas požymis populiacijoje egzistuos ir įvyks geriausias prognozuojamas variantas;

q - tikimybė, jog analizuojamas požymis populiacijoje neegzistuos ir įvyks blogiausias prognozuojamas variantas;

ε - paklaida (pageidautinas tikslumas).

Taigi, imties dydis skaičiuojamas imant 95 proc. pasiklovimo lygmenį, kuris išreiškiamas 2 formulėje reikšme 1,96 pagal standartizuotą normalųjį skirstinį (Bikas, Jurevičienė, Novickytė, Keliuolytė – Staniulėnienė, Dubinskas, 2013). Paklaida imama 7 proc. Populiacija – Lietuvos gyventojai (nuo 20 iki 64 metų). Remiantis 2022 metų Lietuvos statistikos departamento duomenimis tyrime naudojamas populiacijos dydis - 1 691 638 Lietuvos gyventojai, kuriems yra nuo 20 iki 64 metų (Oficialios statistikos portalas, 2022). Remiantis 2 formule, apskaičiuotas imties dydis, reikalingas, jog apklausos rezultatai atskleistų populiacijos nuomonę yra bent 196 respondentai.

$$n = \frac{1\,691\,638 \cdot 1,96^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5}{0,07^2 \cdot (1\,691\,638 - 1) + 1,96^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5} = 196 \quad (2)$$

2 lentelė

Tyrimo imties nustatymas

Rodiklio pavadinimas	Kiekybinė išraiška
Populiacijos dydis, N	1 691 638
Geriausio prognozuojamo varianto tikimybė, p	0,5
Blogiausio prognozuojamo varianto tikimybė, q	0,5
Paklaida, ε	0,07
Imties dydis, n	196

Saltinis: Bikas, Jurevičienė, Novickytė, Keliuolytė – Staniulėnienė, Dubinskas (2013).

Taigi, kad tyrimas būtų reprezentatyvus, nustatyta imtis yra 196 apklausos dalyviai. Šiame tyrime yra tiriami pajamas gaunantys darbingo amžiaus žmonės nuo 20 iki 64 metų. Atsakyti į

apklausą kviečiami, dirbantys studentai, asmenys baigę studijas, taip pat gyventojai, gaunantys nuolatinės pajamas bei dirbantys vyresnio amžiaus žmonės, kuriems dar nėra suėjęs pensinis amžius. Tokiu būdu, analizuojama skirtingo amžiaus grupių elgsena taupymo elgsenos aspektu bei išsiaiškinama individuali pozicija vertinant Lietuvos gyventojų taupymo galimybes bei finansinio raštingumo svarba taupymui.

Anketinės apklausos pristatymas

Remiantis atlikta mokslinės literatūros analize bei atliktais tyrimais, taupymo teorijomis, buvo sudaryta anoniminė apklausos anketa su uždarojo tipo klausimais (žr. 1 priedą). Apklausa pateikiama internetiniame puslapyje: <https://apklausa.lt/>. Ši apklausos nuoroda yra paskelbiama socialinių tinklų puslapiuose bei išsiunčiama tyrimo dalyviams, kurie neturi socialinių tinklų, tačiau taip pat sutinka dalyvauti tyrime (dažniausiai 50 - 64 amžiaus asmenys) asmeniškai į el. paštą.

Anketinė apklausa yra pradedama trumpu prisistatymu, tyrimo tikslo ir reikšmės paaiškinimu ir kvietimu atsakyti į anoniminę apklausą užtrunkant vos kelias minutes, tokiu būdu prisidedant prie tyrimo atlikimo, pabrėžiant kiekvieno apklausos dalyvio išreikštos nuomonės svarbą. Apklausa yra sudaryta iš dviejų blokų: socialinių – demografinių klausimų blokas ir klausimų blokas orientuotas į taupymo elgsenos analizę (diagnostinis blokas). Apklausa sudaro 15 uždarojo tipo klausimų. Klausimai yra su galimais atsakymų variantais iš kurių reikia pasirinkti vieną arba kelis atsakymų variantus. Taip pat yra galimybė įrašyti savo atsakymą. Pirmiausia, apklausa prasideda nuo socialinių - demografinių klausimų: lytis, amžius, gyvenamoji vieta, gaunamos pajamos, išsilavinimas. Šie klausimai yra reikalingi, nes gyventojų galimybės taupyti priklauso nuo tokių veiksnių, kaip, pirmiausia, amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, socialinė padėtis, pajamos, dėl šių priežasčių reikia apklausti skirtingas gyventojų grupes. Kiti apklausos klausimai yra skirti išsiaiškinti ar Lietuvos gyventojai taupo, kokie yra taupymo motyvai ir koks yra pagrindinis taupymo tikslas. Klausama koku būdu yra taupoma bei kokios priežastys lemia, jog žmogus netaupo. Taip pat yra prašoma pateikti nuomonę apie tai, kas daro įtaką taupymo elgsenai bei yra klausama apie elgseną infliacijos augimo laikotarpiu, kas yra labai aktualu šiomis dienomis. Taigi, pagrindiniai apklausos anketos klausimai yra skirti išsiaiškinti taupymo elgsenos priežastingumą, kokios priežastys lemia netaupymą ir kokie yra taupymo tikslai bei motyvai.

Šia apklausos anketa siekiama neapsunkinti respondentų sudėtingu ir ilgu apklausos pildymu, kad nebūtų atbaidyti respondentai nuo apklausos anketos pildymo. Todėl ši apklausa yra pakankamai trumpa, tačiau informatyvi ir tiksli, padedanti gauti reikšmingus rezultatus. Visa apklausa yra sudaryta pakankamai aiškiai, suprantamai, be jokių dviprasmybių, jog nebūtų varginami apklausos dalyviai. Apklauskos pabaigoje yra mandagiai padėkojama už sugaištą laiką.

Tyrimo apribojimai padedantys įvertinti rezultatų patikimumą

Tyrimė taikomi apribojimai leidžia nustatyti rezultatų aktualumą įvairioms amžiaus grupėms, taip pat tai skatina gautų rezultatų teisingumą bei patikimumą vertinant taupymo elgseną bei veiksnius darančius įtaką taupymo augimui ir veiksnius, kurie stabdytų žmones nuo pradėjimo taupyti. Taigi, tyrimo apribojimai yra šie:

1. Tyrimo atlikimas neįtraukiant įmonių. Šis tyrimas yra atliekamas analizuojant tik atskirų Lietuvos gyventojų taupymo elgseną, neįtraukiant įmonių. Tyrimė yra analizuojama Lietuvos gyventojų taupymo elgsena, kurie gauna nuolatinės pajamas, taip pat asmenys, kurie studijuoja ir yra bedarbiai, nes jie taip pat galimai taupo arba taupė anksčiau.

2. Tyrimė dalyvaujančių žmonių įvairovė. Kadangi, tyrimė yra vertinamos amžiaus grupės nuo 20 iki 64 metų, rezultatai yra analizuojami atsižvelgiant į atskiras amžiaus grupes, todėl gauti rezultatai turi aukštą reikšmingumo bei aktualumo lygį. Svarbu paminėti, jog apklausos dalyviai nurodo lytį bei išsilavinimą, visa tai padeda dar aiškiau identifikuoti fizinių asmenų elgseną bei taupymo elgsenai įtaką darančius veiksnius, nes išsilavinimo veiksnys taip pat gali daryti reikšmingą įtaką taupymui.

3. Tyrimė vertinamų taupymui įtaką darančių veiksnių ribotumas. Kadangi tyrimė vertinami veiksniai, kurie turi ryšį su taupymu, išskiriami tik keli, nors jų būtų galima analizuoti ir daugiau, tačiau tie keli veiksniai padeda koncentruotai analizuoti Lietuvos gyventojų taupymo elgseną. Taip yra todėl, nes į apklausą atsakinėjantys žmonės mažiau blaškomi, jiems bus paprasčiau išsirinkti atsakymus, o jeigu jie turės kitų minčių, kurios nėra pateiktos atsakymuose, bus galimybė įrašyti savo atsakymą į klausimą ir tai padės gauti įvairesnius rezultatus.

3. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO ELGSENOS VERTINIMO IR ĮTAKĄ DARANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

3.1. Tyrimo duomenų ir rezultatų analizė

Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tyrimas buvo atliekamas tiriant įvairaus amžiaus, išsilavinimo, socialinės padėties Lietuvos gyventojus. Reikšminga paminėti tai, jog jau daugiau nei dvejus metus Lietuvoje ir visame pasaulyje vyko viruso Covid-19 plitimas, dėl kurio daugelis pasaulio valstybių nuo 2020 m. susidūrė su ekonominiu nuosmukio reiškiniu. Šiam reiškiniui darė įtaką išaugęs nedarbo lygis, mirtingumo lygis, eksporto ir importo mažėjimas. Taigi, visa tai atsiliepė ir gaunamų pajamų kiekiui: viena žmonių grupė dėl darbų praradimo neteko nuolatinių pajamų, kiti žmonės patyrė pajamų išaugimą, nes gavo nuolatinį darbo užmokestį, daugiau susitaupė dėl išlaidų sumažėjimo arba verslai pandemijos metu suklestėjo. Taigi, 2020 – 2021 metai visam pasauliui buvo labai sunkūs ir kupini iššūkių visomis prasmėmis, todėl atlikti tyrimą apie taupymo elgseną yra pakankamai aktualu. Svarbu paminėti staigų infliacijos augimą Lietuvoje, kuris pasiekė aukštumas, šiuo metu yra fiksuojamas 20 procentų infliacijos lygis Verslo žinios..., 2022). Dėl tokios aukštos infliacijos Lietuvos gyventojams kyla klausimai kaip elgtis su turimomis santaupomis, ar toliau verta taupyti, ar reikia leisti pinigus. Todėl šis atliktas tyrimas atskleidė rezultatus, kokia yra Lietuvos gyventojų taupymo elgsena infliacijos augimo laikotarpyje. Gauti rezultatai tikslingai atskleidė kokie yra pagrindiniai Lietuvos gyventojų taupymo motyvai bei taupymo būdai. Taigi, atlikus mokslinį tyrimą gauti rezultatai atskleidė Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tendencijas.

Duomenų valymas

Šios dalies tikslas yra išsivalyti duomenis. Kadangi šios analizės tikslas yra išanalizuoti Lietuvos gyventojų taupymo elgseną, yra tikslinga iš imties atsirinkti tik tuos respondentus, kuriems yra tekę taupyti.

Taigi, iš viso tyrime dalyvavo yra 217 respondentų ir tik 9 iš jų nėra tekę taupyti (žr. 2 priedą). Todėl 9 respondentų atsakymai yra panaikinami iš imties ir toliau yra dirbama su 208 respondentų atsakymais.

Keli iš netaupančių respondentų pateikė priežastis, kodėl netaupo. Dažniausias atsakymas į šį klausimą buvo, jog respondentai netaupo, kadangi uždirba pakankamai pinigų patenkinti visus

poreikius. Kiti apklaustieji netaupo, nes nelieka pinigų taupymui patenkinus kasdienes poreikius (žr. 3 priedą).

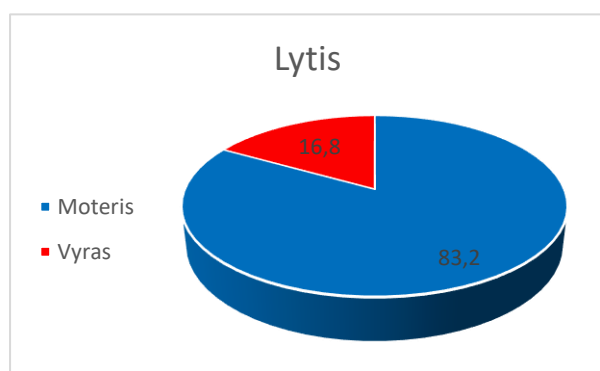
Dažnių lentelės, aprašomoji statistika

Šioje dalyje yra pateikiamas imties pasiskirstymas pagal lytį, amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą, socialinę padėtį bei pajamas.

Pagal lytį galima matyti 3 paveiksle, kad dominuoja moterys – 83,20 proc. moterų respondenčių, vyrų yra tik 16,8 proc.

3 paveikslas

Klausimas: „Jūsų lytis?“

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Pagal išsilavinimą daugiausiai respondentų yra turinčių universitetinį bakalauro laipsnį – 73 (3 lentelė). Atitinkamai 59, 36 ir 20 respondentų turi magistro, neuniversitetinį bakalauro ir vidurinį išsilavinimus. Likę turi arba pagrindinį išsilavinimą (2) arba mokslų daktaro laipsnį (3).

3 lentelė

Klausimas: „Jūsų įgytas aukščiausias išsilavinimas?“

		Dažnis	Procentas
Aukščiausias išsilavinimas	Magistras	59	28.4%
	Mokslų daktaro	3	1.4%
	Neuniversitetinis bakalauras	36	17.3%
	Pagrindinis	2	1.0%
	Profesinis	15	7.2%
	Universitetinis bakalauras	73	35.1%
	Vidurinis	20	9.6%

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais

Pagal amžių dominuoja 20 - 30 metų respondentai ir jų yra 87 (4 lentelė). Toliau didėjant amžiaus grupei respondentų amžius tolygiai mažėja ir mažiausią skaičių pasiekia amžiaus grupėje 61 - 64 metai.

4 lentelė

Klausimas: „Jūsų amžius?“

		Dažnis	Procentas
Amžius	20 – 30 m.	87	41.8%
	31 – 40 m.	51	24.5%
	41 – 50 m.	31	14.9%
	51 – 60 m.	27	13.0%
	61 – 64 m.	12	5.8%

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Toliau atlikta pasiskirstymo analizė pagal gyvenamąją vietą (5 lentelė). Galima matyti, kad dauguma respondentų (139) gyvena didmiesčiuose, 42 – miestuose ir 27 kaimuose.

5 lentelė

Klausimas: „Jūsų gyvenamoji vieta?“

		Dažnis	Procentas
Gyvenamoji vieta	Didmiestis	139	66.8%
	Kaimas	27	13.0%
	Miestas	42	20.2%

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Pagal socialinę padėtį absoliuti dauguma respondentų yra dirbantys – 186, 14 – mokiniai ir likę 8 pasiskirsto tarp atliekančių karo tarnybą (2), bedarbių (2), namų šeimininkų (3) ir pensininkų (1) (6 lentelė).

6 lentelė

Klausimas: „Jūsų socialinė padėtis?“

		Dažnis	Procentas
Socialinė padėtis	Atliekantis karo tarnybą	2	1.0%
	Bedarbis	2	1.0%
	Dirbantis asmuo	186	89.4%

	Mokinys	14	6.7%
	Namų šeimininkas	3	1.4%
	Pensininkas	1	0.5%

6 lentelės tęsinys

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Pagal pajamas dauguma respondentų (76) uždirba 1 000 – 1 500 eurų (7 lentelė). Panašiai toks pat skaičius (72) uždirba 500 – 1 000 eurų. Mažiausiai respondentų (6) uždirba daugiau nei 2 500 eurų.

7 lentelė

Klausimas: „Kokios yra Jūsų vidutinės gaunamos pajamos per mėnesį?“

		Dažnis	Procentas
Pajamos	<500 Eur	15	7.2%
	>2500 Eur	6	2.9%
	1000 - 1500 Eur	76	36.5%
	1500 - 2000 Eur	26	12.5%
	2000 - 2500 Eur	13	6.3%
	500 - 1000 Eur	72	34.6%

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Taupymo elgsenos dažnių lentelės

Šioje dalyje bus apžvelgiama taupymo elgsena. Respondentai buvo paprašyti nurodyti, kaip kiekvienas iš nurodytų taupymo tikslų atitinka jų asmeninius tikslus. 1 – visiškai nesutinku, 5 – visiškai sutinku. 8 lentelės rezultatai rodo, kad didžiausią vidutinį įvertinimą gavo taupymo tikslas – „Poilsiu ir laisvalaikiui“. Toliau eina „Juodai dienai“, „Ilgalaikio vartojimo prekėms“ ir kiti tikslai (8 lentelė). Rečiausiai yra taupoma „Verslo investicijoms“ ir „Verslo pradžiai“. Abiejų tikslų vidutiniai įverčiai siekia 1.93 iš 5 galimų.

8 lentelė

Klausimas: „Jūsų taupymo tikslas yra?“

	Vidurkis
Senatvei	2.99
Vaistams/sveikatai	2.45
Poilsiu, laisvalaikiui	3.88
Studijoms	1.97
Ilgalaikio vartojimo prekėms (baldai, automobilis, kompiuteris ir kt.)	3.51
Vaikams (mokslams, švietimui, santuokai)	2.81
Nenumatytiems gyvenimo atvejams („Juodai dienai“)	3.81
Verslo investicijoms	1.93
Nekilnojamam turtui (žemes/sklypo įsigijimui, būsto įsigijimui)	3.33
Pagyvenusiu tėvų pagalbai ir priežiūrai	2.32
Pajamoms didinti ir pelnui gauti	2.47
Verslo pradžiai	1.93

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Toliau yra analizuojami taupymo būdai. Daugiausiai respondentų (173), nurodė, kad reguliariai atideda numatytą pinigų sumą. 58 respondentai nurodė, kad taupymui skiria lėšas gautas iš papildomos veiklos, o ne iš pagrindinio darbo. 42 respondentai nurodė, kad taupymui naudoja finansines priemones. Mažiausiai respondentų (23) nurodė, kad taupymui skiria vieno iš šeimos narių darbo užmokestį (9 lentelė).

9 lentelė

Klausimas: „Kokiu būdu Jūs taupote?“

	Dažnis
Taupymui skiriamas vieno šeimos nario darbo užmokestis	23
Taupymui atidedama numatyta pinigų suma (reguliariai, kas mėnesį)	173
Taupymui skiriamos pajamos gautos iš papildomos veiklos, o ne iš pagrindinio darbo	58
Taupymas, naudojant finansines priemones (akcijos, obligacijos, fondai ir kt.)	42

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Klausimynų patikimumai

Šioje dalyje yra atliekama keletu klausimyno matuojamų Likerto skalėje (taupymo tikslai, kas daro įtaką taupymo elgsenai) atskirai patikimumo testai. Cronbacho alfa koeficientas yra interpretuojamas kaip matas parodantis ar klausimai pateikti klausimyne matuoja tą patį dalyką (yra pakankamai gerai suderinti). Šio koeficiento reikšmė 0.7 ir daugiau yra traktuojama kaip labai gera. 10 lentelėje pateikti kiekvieno klausimyno atskirai ir visų klausimynų kartu įverčiai.

10 lentelė

Patikimumo statistika

Patikimumo statistika		
Klausimynas	Cronbacho alfa	Klausimų skaičius
Kas daro įtaką taupymo elgsenai	.893	8
Taupymo tikslai	.895	12

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Abiejų klausimynų Cronbacho alfa įverčiai yra didesni nei 0.7, kas parodo labai gerą klausimynų patikimumą (10 lentelė).

Naujų kintamųjų skaičiavimas

Darbe yra keliamos hipotezės, kuriose yra analizuojamos priklausomybės tarp pajamų, finansinio raštingumo ir taupymo lygio. Pajamų kintamasis yra apibrėžtas apklausoje, tačiau finansinio raštingumo ir taupymo lygio kintamieji nėra apibrėžti, todėl juos reikia suskaičiuoti iš kelių skirtingų anketos klausimų.

Finansinio raštingumo kintamasis yra skaičiuojamas pagal tai kokius taupymo būdus žino respondentas (12 klausimas) ir pagal tai ar teko naudoti finansinius instrumentus taupymo tikslams. Šie visi atsakymai yra sudedami ir maksimali finansinio raštingumo reikšmė yra 5, o minimali 0. 5 – rodo aukštą finansinį raštingumą, 0 – žemą.

Taupymo lygis yra matuojamas pagal 13 ir 15 klausimus. 13-tame klausime žiūrima, kaip respondentas sutinka su teiginiu, kad finansinis raštingumas daro įtaką taupymo elgsenai. 15-tame klausime žiūrima ar respondentas siūlo finansinio raštingumo kėlimo lygį, kaip faktorių galintį paskatinti žmones taupyti. Atsakymai į šiuos abu klausimus yra sudedami ir gaunamas taupymo lygio kintamasis. Todėl galutinė jo vertė yra tarp 0 ir 6. 6 – nurodo aukštą taupymo lygį, 0 – žemą taupymo lygį.

Kintamųjų aprašomoji statistika

Apačioje pateikta kintamųjų (pajamos, finansinis raštingumas ir taupymo lygis) aprašomoji statistika. Minimalios, maksimalios vertės, vidurkiai, variacija matomi 11 lentelėje labai priklauso nuo to kiek klausimų buvo sudėti skaičiuojant būtent tą kintamąjį. Tačiau asimetrijos ir eksceso koeficientai parodo ar duomenys yra normaliai pasiskirstę. Jei šių koeficientų reikšmės yra virš 1 tai rodo, kad pasiskirstymas yra per smailus. Vertės mažesnės nei -1 rodo, kad pasiskirstymas yra per plokščias. Jei vertės yra artimos 0, tuomet pasiskirstymas yra artimas normaliajam.

11 lentelė

Aprašomoji statistika

Aprašomoji statistika										
	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Variacija	Asimetrijos koeficientas (Skewness)		Eksceso koeficientas Kurtosis	
	Statistika	Statistika	Statistika	Statistika	Statistika	Statistika	Statistika	Standartinis nuokrypis	Statistika	Standartinis nuokrypis
Finansinis raštingumas	208	.00	5.00	2.1106	.67551	.456	.243	.169	1.810	.336
Taupymo lygis	208	.00	6.00	4.8462	1.54338	2.382	-1.881	.169	3.140	.336
Pajamos	208	1	6	2.85	1.119	1.252	.768	.169	.546	.336
Galiojančios reikšmės (N)	208									

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Taigi, galima matyti, kad pajamų koeficientas neperžengia intervalo [-1,1] ribų. Tuo tarpu finansinio raštingumo ir taupymo lygio kintamieji su vienu ar kitu koeficientu peržengia nurodytas ribas, todėl toliau yra atliekami kintamųjų normalumo testai.

Normalumo testai

Kiekvienam kintamajam (pajamos, finansinis raštingumas ir taupymo lygis) yra atliktas normalumo vertinimas su dviem skirtingais testais. Normalumui patikrinti yra naudojami Kolmogorovo - Smirnovo ir Šapiro - Vilko testai. Atliekant abu testus tikrinama hipotezė:

$$\begin{cases} H_0: \text{Duomenys pasiskirstę normaliai} \\ H_1: \text{Duomenys nėra pasiskirstę normaliai} \end{cases}$$

Darbe naudojamas pasiklivimo lygmuo – 5%. Todėl, jei p-reikšmė yra didesnė nei 0.05, nulinės hipotezės atmesti negalime ir daroma išvada, kad duomenys yra pasiskirstę normaliai. Jei p-reikšmė yra mažesnė arba lygi 0.05, nulinė hipotezė atmetama ir daroma išvada, kad duomenys nėra normaliai pasiskirstę. Testų rezultatai pateikti 12 lentelėje.

12 lentelė

Normalumo testas

Normalumo testas						
	Kolmogorovo - Smirnovo			Šapiro - Vilko		
	Statistika	Laisvės laipsniai	p-reikšmė	Statistika	Laisvės laipsniai	p-reikšmė
Taupymo lygis	.295	208	.000	.713	208	.000
Finansinis raštingumas	.329	208	.000	.797	208	.000
Pajamos	.229	208	.000	.887	208	.000

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Pagal abu testus nei vienas kintamasis nėra normaliai pasiskirstęs. Todėl darant tolimesnę analizę reikia atsižvelgti į tokius rezultatus.

Proporcijų testas

Šioje dalyje yra nagrinėjama, kokia Lietuvos dalis taupymui naudoja finansinius instrumentus. Hipotezė:

$$\begin{cases} H_0: \text{Finansinius instrumentus taupymui naudoja } 51\% \\ H_1: \text{Finansinius instrumentus taupymui naudoja } < 51\% \text{ respondentų} \end{cases}$$

Tam yra naudojamas neparametrinis (binominis) testas. Testo rezultatai pateikti 13 lentelėje apačioje. Grupė ≤ 1 nurodo respondentus, kurie yra naudoję finansinius instrumentus taupymui, o > 1 , nurodo tuos kurie nėra naudoję finansinių instrumentų. Galima matyti, kad su finansiniais instrumentais patirties turi 30% respondentų. Tikrinama ar tie 30% statistiškai reikšmingai skiriasi nuo 51%. Testo gauta p-reikšmė yra mažesnė nei 0.05, todėl nulinę hipotezę atmetame, ir galime daryti išvadą, kad finansinius instrumentus taupymui naudoja statistiškai reikšmingai mažesnė nei 51% respondentų dalis. Taigi, išvada yra tokia, kad taupymui finansinius instrumentus naudoja mažesnė gyventojų dalis.

51% yra pasirinktas, nes norima patikrinti mažesnę ar didesnę Lietuvos gyventojų dalis naudoja finansinius instrumentus taupymui, todėl 51% yra pasirinktas kaip nurodantis didesnę respondentų dalį.

13 lentelė

Binominis testas

Binominis testas						
		Kategorija	N	Proporcija duomenyse	Tikrinama proporcija	p-reikšmė
9. Ar Jums teko taupyti naudojant finansines priemones (akcijas, obligacijas, fondus ir kt.)	Grupė 1	≤ 1	63	.30	.51	.000 ^a
	Grupė 2	> 1	145	.70		
	Iš viso		208	1.00		
a. Alternatyvi hipotezė teigia, kad pirmos grupės proporcija yra mažesnė nei 0.51						

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Koreliacija ir regresinė analizė

Toliau atliekama koreliacinė analizė. Tikslas pažiūrėti kokio dydžio ir krypties koreliacijos yra tarp pajamų, finansinio raštingumo ir taupymo lygio.

H₀: Didesnis gaunamų pajamų ir finansinio raštingumo lygis didina taupymą.

H₁: Didesnis gaunamų pajamų ir finansinio raštingumo lygis mažina taupymą.

Kad patikrinti viršuje nurodytas hipotezes yra skaičiuojamas Pearsono koreliacijos koeficientas ir testuojama ar koreliacijos koeficientas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio. Jei koreliacijos koeficiento ženklas sutampa su hipoteze ir koreliacijos koeficientas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio hipotezė yra priimama, kitu atveju hipotezė atmetama. Testo metu tikrinama hipotezė:

$$\begin{cases} H_0: \text{Koreliacijos koeficientas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio} \\ H_1: \text{Koreliacijos koeficientas statistiškai reikšmingai neskiriasi nuo nulio} \end{cases}$$

14 lentelė

Koreliacija

Koreliacija				
		Taupymo lygis	Pajamos	Finansinis raštingumas
Taupymo lygis	Pearsono koreliacija	1	.146*	.281**
	p-reikšmė (dvipusė hipotezė)		.036	.000
	N	208	208	208
Pajamos	Pearsono koreliacija	.146*	1	.016
	p-reikšmė (dvipusė hipotezė)	.036		.816
	N	208	208	208
Finansinis raštingumas	Pearsono koreliacija	.281**	.016	1
	p-reikšmė (dvipusė hipotezė)	.000	.816	
	N	208	208	208
*. Koreliacija yra statistiškai reikšminga 0.05 lygyje (dvipusė).				
**. Koreliacija yra statistiškai reikšminga 0.01 lygyje (dvipusė).				

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Galima matyti (14 lentelė), kad koreliacija tarp taupymo ir pajamų lygio yra teigiama (0.146). Tai reiškia didėjant pajamoms didėja ir taupymo lygis. Taip pat, šis koeficientas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio taikant 5% pasiklivimo lygmenį. Tai reiškia, koreliacija yra statistiškai reikšminga. Taip pat, finansinio raštingumo lygis teigiamai koreliuoja su taupymo lygiu. Koreliacijos koeficientas yra 0.281, tai reiškia, kad didėjant finansiniam raštingumui didėja ir taupymo lygis. Taip pat, šis koeficientas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio, tai reiškia, kad koreliacija yra statistiškai reikšminga.

Taip pat, patikrintos pajamų ir finansinio raštingumo sąsajos su taupymo lygiu atskirai. Tačiau hipotezė yra suformuluota, patikrinti ar vienu metu didėjant abiems parametrams (pajamoms ir finansiniam raštingumui) didėja ir taupymo lygis. Tam tikslui yra sudaryta tiesinė regresija, kur priklausomas kintamasis yra taupymo lygis, o nepriklausomi kintamieji finansinis raštingumas ir pajamos. 15 lentelėje yra pateiktas regresinės analizės rezultatas.

15 lentelė

Koeficientai

Koeficientai ^a								
Modelis		Nestandardizuoti koeficientai		Standartizuoti koeficientai	t	p-reiškė	95.0% pasiklovimo intervalas	
		B	Standartinė paklaida	Beta			B	
							Apatinis rėžis	Viršutinis rėžis
1	Konstanta	2.950	.422		6.996	.000	2.119	3.781
	Finansinis raštingumas	.636	.152	.278	4.195	.000	.337	.934
	Pajamos	.195	.091	.141	2.129	.034	.014	.375

a. Priklausomas kintamasis: Taupymo lygis

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

16 lentelė

Modelio apžvalga

Modelio apžvalga									
Modelis	R	R-kvadratas	Koreguotas R-kvadratas	Įverčio standartinė paklaida	Statistikų pokyčiai				
					R-kvadrato pokytis	F pokytis	Laisvės laipsniai 1	Laisvės laipsniai 2	F statistikos p-reiškė
1	.314 ^a	.099	.090	1.47243	.099	11.214	2	205	.000

a. Aiškinantieji kintamieji: konstanta, Pajamos, Finansinis raštingumas

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Galima matyti, kad tiek finansinio raštingumo tiek pajamų įverčiai yra teigiami. Tai reiškia, kad didėjant pajamoms ir finansiniam raštingumui didėja ir taupymo lygis. Kita svarbi dalis, patikrinti ar šie įverčiai statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio. Galima matyti, kad abiejų kintamųjų p-reiškėms yra mažesnės nei 0.05. Tai reiškia abu kintamieji statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nulio. Todėl galima daryti išvadą, kad didėsnis gaunamų pajamų ir finansinio raštingumo lygis didina taupymą.

Taip pat, viršuje yra pateiktas modelio R-kvadratas, kuris siekia 0.09. Tai reiškia 9% sklaidos taupymo kintamajame yra paaiškinama finansinio raštingumo ir pajamų lygiais.

Taupymo priklausomybė nuo demografinių rodiklių (regresinė analizė)

Šioje dalyje yra atliekama tiesinė regresinė analizė, kur priklausomas kintamasis yra taupymo lygis, o nepriklausomi kintamieji yra šie apklausoje surinkti demografiniai rodikliai: lytis, amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, gaunamos pajamos. Yra taikoma tiesinė regresinė analizė, nes priklausomas kintamasis yra kiekybinis, jo reikšmės kinta nuo 1 iki 6. Iš pradžių sukuriamas modelis su visais išvardintais nepriklausomais kintamaisiais. Tada taikant 5% reikšmingumo lygmenį po vieną yra išmetami nereikšmingi kintamieji (žingsninė regresija), kol modelyje lieka tik reikšmingi kintamieji. Tuo pačiu metu yra skaičiuojamas ir saugomas kiekvieno modelio R-kvadratas. Kad būtų lengviau interpretuoti rezultatus, kiekvieno nepriklausomo kintamojo reikšmės ir jų kodavimas duomenyse yra pateikti 17 lentelėje.

17 lentelė

Taupymo priklausomybė nuo demografinių rodiklių

Kintamasis	Reikšmės
Lytis	1 - vyras 2 - moteris
Amžius	1 - 20 – 30 m. 2 - 31 – 40 m. 3 - 41 - 50 m. 4 - 51 - 60 m. 5 - 61 – 64 m.
Išsilavinimas	1 - Pagrindinis 2 - Vidurinis 3 - Profesinis 4 - Aukštasis neuniversitetinis bakalauras 5 - Aukštasis universitetinis bakalauras 6 - Magistro 7 - Mokslų daktaro
Gyvenamoji vieta	1 - Didmiestis (daugiau nei 100 tūkst. gyventojų) 2 - Miestas (mažiau nei 100 tūkst. gyventojų) 3 - Kaimas
Pajamos	1 - Mažiau nei 500 Eur. 2 - 500 - 1000 Eur. 3 - 1000 – 1500 Eur. 4 - 1500 – 2000 Eur. 5 - 2000 – 25000 Eur. 6 - Daugiau nei 2500 Eur.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Priklausomo kintamojo (taupymo lygis) reikšmės svyruoja nuo 1 iki 6, kur 1 – nurodo žemą taupymo lygį, o 6 – aukštą taupymo lygį.

Regresijos rezultatai ir jų R-kvadratai yra pateikti 18 ir 19 lentelėse.

18 lentelė

Koeficientai

Koeficientai ^a								
Modelis		Nestandardizuoti koeficientai		Standartizuoti koeficientai	t	p-reikšmė	95.0% pasiklovimo intervalas B	
		B	Standartinė paklaida	Beta			Apatinis režis	Viršutinis režis
1	Konstanta	4.494	.542		8.298	.000	3.426	5.562
	1. Jūsų lytis?	.254	.274	.062	.927	.355	-.286	.795
	2. Jūsų amžius?	-.352	.083	-.287	-4.243	.000	-.515	-.188
	3. Jūsų įgytas aukščiausias išsilavinimas?	.260	.087	.221	2.993	.003	.089	.432
	4. Jūsų gyvenamoji vieta?	-.334	.146	-.155	-2.281	.024	-.622	-.045
	6. Kokios yra Jūsų vidutinės gaunamos pajamos per mėnesį?	.031	.105	.023	.296	.767	-.176	.238
2	Konstanta	4.514	.536		8.421	.000	3.457	5.571
	1. Jūsų lytis?	.276	.264	.067	1.045	.297	-.244	.796
	2. Jūsų amžius?	-.351	.083	-.286	-4.245	.000	-.514	-.188
	3. Jūsų įgytas aukščiausias išsilavinimas?	.272	.078	.231	3.478	.001	.118	.426
	4. Jūsų gyvenamoji vieta?	-.342	.144	-.158	-2.379	.018	-.625	-.059
3	Konstanta	4.832	.442		10.941	.000	3.961	5.702
	2. Jūsų amžius?	-.352	.083	-.287	-4.253	.000	-.515	-.189
	3. Jūsų įgytas aukščiausias išsilavinimas?	.274	.078	.233	3.504	.001	.120	.428
	4. Jūsų gyvenamoji vieta?	-.344	.144	-.159	-2.395	.018	-.627	-.061

a. Priklausomas kintamasis: Taupymo lygis

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

19 lentelė

Modelių apžvalga

Modelių apžvalga									
Modelis	R	R- kvadratas	Koreguotas R- kvadratas	Įverčio standartinė paklaida	Statistikų pokyčiai				
					R-kvadrato pokytis	F pokytis	Laisvės laipsniai 1	Laisvės laipsniai 2	F statistikos p- reikšmė
1	.409 ^a	.167	.146	1.42598	.167	8.098	5	202	.000
2	.408 ^b	.167	.150	1.42277	.000	.088	1	202	.767
3	.403 ^c	.162	.150	1.42309	-.004	1.093	1	203	.297

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Taigi, buvo atliktos trys modelio iteracijos. Pirmosios iteracijos metu du kintamieji yra statistiškai nereikšmingi: lytis ir pajamos. Pajamos turi didesnę p-reikšmę, todėl šis kintamasis yra išmetamas. Antros iteracijos metu, tik lytis yra statistiškai nereikšmingas kintamasis. Išmetus lyties kintamąjį yra sudaromas galutinis modelis, kuriame jau visi kintamieji yra statistiškai reikšmingi. Pereinant nuo pirmos prie antros modelio iteracijos, koreguotas R-kvadratas padidėjo per 0.04, nuo antros prie trečios nepakito.

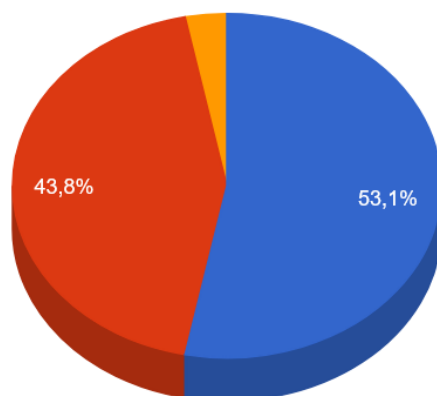
Interpretuojant paskutinį (trečią) modelį, kur visi kintamieji yra statistiškai reikšmingi. Galima matyti, kad amžiaus įverčio koeficientas yra neigiamas, tai reiškia didėjant amžiui taupymo lygis mažėja. Amžiui padidėjus per vieną amžiaus grupę, taupymo lygis sumažėja per 0.352. Aukštėjant išsilavinimo lygiui, taupymo lygis didėja. Išsilavinimui padidėjus per vieną laipsnį, taupymo lygis padidėja per 0.274. Pagal gyvenamą vietą, galima teigti, kad kuo mažesniame mieste ar kaime gyvena respondentas, tuo mažesnis yra ir taupymo lygis. Pereinant nuo didmiesčio prie miesto arba nuo miesto prie kaimo taupymo lygis sumažėja 0.344. Galutinio modelio koreguotas R-kvadratas yra 0.15. Tai reiškia, kad 15% sklaidos taupymo lygio kintamajame yra paaiškinama respondento amžiumi, pajamomis ir gyvenamąja vieta. Todėl galima daryti išvadą, kad taupymo lygiui iš demografinių rodiklių statistiškai reikšmingą įtaką daro respondento amžius, pajamos ir gyvenamoji vieta.

4 paveikslas

Elgsena infliacijos augimo laikotarpyje

14. Jūsų elgsena infliacijos augimo laikotarpyje:

- Mažiau atidedu pinigų taupymui, daugiau išleidžiu pinigų
- Daugiau atidedu pinigų taupymui, mažinu išlaidas
- Neatsakė į klausimą

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

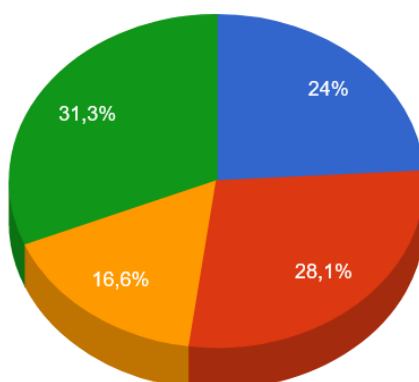
Apklausos pabaigoje respondentams buvo užduotas klausimas susijęs su šiuo metu aktualia tema infliacijos reiškiniu – kainų augimu. Šiuo metu yra labai aktualu ir įdomu kokia yra Lietuvos gyventojų elgsena šiuo laikotarpiu, kuomet infliacija siekia aukštumas ir šiuo metu infliacija siekia 20 procentų (Verslo žinios..., 2022). Taigi, rezultatai rodo, kad didžioji dalis (53,1%) apklaustųjų mažiau atideda pinigų taupymui ir daugiau išleidžia pinigų, 43,8% daugiau atideda pinigų taupymui ir mažina išlaidas.

5 paveikslas

Taupymą skatinančios priemonės

15. Kokius pasiūlytumėte būdus skatinančius žmones taupyti?

- Daugiau pateikti viešos informacijos apie taupymą, taupymo būdus
- Didinamos gaunamos pajamos
- Didinimas pasitikėjimas finansinio tarpininkavimo paslaugas vykdančiomis institucijomis
- Finansinio raštingumo lygio augimas šalyje

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklausos rezultatais.

Paskutinis anketinės apklausos klausimas yra apie būdus, skatinančius žmones taupyti. Atsakymų pasiskirstymo procentas buvo pakankamai panašus, tačiau didžioji dauguma respondentų (31,3%) rinkosi finansinio raštingumo lygio augimą šalyje, kaip būdą, kuris labiausiai paskatintų žmones taupyti. Kitas būdas, kuris pagal respondentus (28,1%) taip pat skatintų žmones taupyti yra gaunamų pajamų didinimas. Sekantis būdas, kuris padėtų skatinti žmones taupyti nebuvo toks populiarus tarp apklaustųjų ir surinko 24%. Šis būdas yra pateikimas daugiau viešos informacijos apie taupymą, taupymo būdus. Galbūt daugelis supranta taupymo reikšmę, svarbą ir žino kokie yra galimi taupymo būdai ir būtent finansinio raštingumo lygio augimas šalyje darytų reikšmingiausią įtaką norint didinti taupymo lygį Lietuvoje.

Taigi, apibendrinant atliktą Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tyrimą, galima teigti, kad pagrindiniai Lietuvos gyventojų taupymo motyvai yra šie: „Poilsiai ir laisvalaikiui“, „Juodai dienai“, „Ilgalaikio vartojimo prekėms“. Didžioji dauguma respondentų taupymui atideda numatytą pinigų sumą (reguliariai, kas mėnesį). Taupymas naudojant finansines priemones šiuo metu nėra labai populiarus, kadangi taupymui finansinius instrumentus naudoja mažesnė gyventojų dalis. Tačiau galima pasidžiaugti, kad atsiranda žmonių, kurie domisi finansiniais instrumentais, investuoja ir bando „įdarbinti“ pinigus, tokiu būdu ilguoju laikotarpiu sukaupiant dideles pinigų sumas. Analizuojant priklausomybes tarp pajamų, finansinio raštingumo ir taupymo, atlikus rezultatų analizę buvo nustatyta, kad augant pajamoms ir finansiniam raštingumui, didėja ir taupymo lygis. Kalbant apie demografinių rodiklių įtaką taupymui, buvo atliktos išvados, jog didėjant žmogaus amžiui, taupymo lygis mažėja. Išsilavinimo lygis, taip pat turi didelę reikšmę taupymui, kadangi kylant išsilavinimo lygiui, taupymo lygis taip pat auga.

Tyrimo rezultatų lyginamoji analizė

Atlikus taupymo elgsenos tyrimą ir gavus tyrimo rezultatus svarbu juos palyginti su kitų mokslininkų atliktais tyrimais taupymo elgsenos aspektu. Šis palyginimas leidžia nustatyti ar Lietuvos gyventojų elgsena yra pasikeitusi lyginant su ankstesniu laikotarpiu.

Taigi, šiame magistriniame darbe atlikto tyrimo rezultatus palyginsime su O. G. Rakauskienės ir E. Biko (2007) straipsnyje aprašytu tyrimu bei atlikto tyrimo rezultatais apie Lietuvos gyventojų santaupas: moterų ir vyrų elgsenos modelius. Kalbant apie vieną iš svarbiausių šio darbo atlikto tyrimo rezultatų išvadą, kad taupymą lemia gaunamos pajamos, jog augant pajamos, taupymo lygis didėja. O. G. Rakauskienės ir E. Biko (2007) atliktame tyrime ši išvada taip pat buvo patvirtinta, darbe buvo teigiama, kad lyginant moterų ir vyrų amžiaus grupes, visos amžiaus grupės teigė, jog pajamos yra pagrindinis veiksnys, kuris lemia taupymą. Taip pat, svarbu

paminėti, jog ir ekonomikos teorijoje yra apibrėžta, kad augant pajamoms, taip pat auga ir absoliuti taupymui skirta suma (Rakauskienė ir Bikas, 2007).

Abiejuose tyrimuose buvo tiriama taupymo būdai, jog dalis gyventojų atideda reguliariai nustatytą sumą taupymui, arba skiria vieno šeimos nario darbo užmokestį taupymui, taupymui skiriamos pajamos gautos iš papildomos veiklos. Taigi, rezultatai abiejuose tyrimuose parodė, kad didžioji dalis tyrimo dalyvių taupo reguliariai atidedami tam tikrą fiksuotą sumą kas mėnesį taupymui (Rakauskienė ir Bikas, 2007).

Taigi, palyginus 2007 m. straipsnyje aprašytą tyrimą apie taupymą ir santaupas, galima teigti, kad Lietuvos gyventojų taupymo įpročiai nėra stipriai pasikeitę, tendencija taupymo būdų išliko ta pati. Tačiau svarbu atsižvelgti į tai, kad šiais laikais taupymo būdų yra įvairesnių, taupyti padeda įvairios programėlės, jų pagalba galima skirstyti ir valdyti savo asmeninius finansus. Galima pasidžiaugti šiais laikais tobulėjant technologijoms, taupymas gali būti paverčiamas labai paprastu veiksmu, kuris galėtų būti įdomus ir vaikams, jog jauname amžiuje jau būtų mokoma taupyti ir mokytis finansų pagrindų.

3.2. Taupymas Europos Sąjungos kontekste

Atlikus Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tyrimą, galima teigti, kad Lietuvos gyventojai stengiasi taupyti, tačiau taupo pagal galimybes, atžvelgiant į uždirbamas pajamas, taupymus tikslus bei namų ūkio finansinę situaciją. Taip pat, svarbu yra išanalizuoti kaip Lietuvos gyventojai taupo lyginant su Europos Sąjungos šalimis, jog galėtume nustatyti priežastis ir veiksnius kas lemia taupymo normos teigiamus ir neigiamus svyravimus. Šį palyginimą galima atlikti naudojant taupymo normos rodiklį.

Taupymo norma, yra ekonominis rodiklis, kuris parodo koks Bendrojo vidaus produkto procentas (BVP) yra skiriamas taupymui arba taupymui skiriama procentinė dalis gaunamų pajamų (Taupymo norma..., 2022). Toliau darbe yra pateikta taupymo normos skaičiavimo formulė:

$$\text{Taupymo norma} = \text{ANB}/\text{BVP} \quad (3)$$

$$\text{ANB (Bendrasis nacionalinis taupymas)} = \text{BNP} - \text{C} \quad (4)$$

BVP – Bendrasis nacionalinis produktas

ANB – Bendrasis nacionalinis taupymas

BNP – Bendrosios nacionalinės pajamos

C - vartojimas

Analizuojant Eurostat pateiktus duomenis, Lietuvos namų ūkių taupymo norma yra viena iš žemiausių lyginant su Europos Sąjungos šalimis. Taigi, pagal Eurostat pateiktą 2021 metų statistinę taupymo normos informaciją (20 lentelė), 2021 metų Europos Sąjungos namų ūkių taupymo norma buvo 16,93 proc., o Euro zonoje 17,71 proc (Household saving rate, 2022). Pagal 2021 metų duomenis Lietuvos namų ūkių taupymo norma yra 5,75 proc., lyginant su kaimyninėmis šalimis, Latvijos namų ūkių taupymo norma yra 13,89 proc., Estijos 10, 54 proc., Lenkijos 2,77 proc. Didžiausia taupymo norma yra Airijoje 24,34 proc. ir Olandijoje 23,85 proc. (Household saving rate, 2022). Svarbu akcentuoti tai, kad visose šalyse yra skirtinga ekonominė situacija, todėl taupymo norma skirsis. Analizuojant Lietuvos atvejį, taupymo normos lygiui daro įtaką šešėlinė ekonomika, gaunamų pajamų slėpimas ir nedeklaravimas, kadangi Lietuvoje yra išlikusios šios problemos. Valstybinė mokesčių inspekcija (VMI) ir kitos finansinius nusikaltimus tiriančių institucijų darbas padeda kovoti su mokesčių slėpimu, gaunamų pajamų tinkamu deklaravimu, jog esama finansinė ir mokestinė situacija šalyje gerėtų. Taip pat, taupymui įtaką daro infliacija, globaliniai veiksniai tokie kaip karas, pandemija ir kt.

Lyginant 2021 metų ir 2020 metų namų ūkių taupymo normas, 2020 metais taupymo norma stipriai išaugo dėl Covid-19 viruso pandemijos, kurios metu gyventojai galėjo susitaupyti daugiau pinigų, kadangi buvo sustabdytos tam tikrų paslaugų teikimo vietos, dalies parduotuvių veikla, pramogų centrai ir pan. Visiems suvaržymams pasibaigus, Lietuvos gyventojai mažiau taupė, leido sutaptus pinigus, ėmė indėlius, pirko nekilnojamą turtą, taigi, dėl šių priežasčių 2021 metais taupymo norma Lietuvos sumažėjo.

20 lentelė

Namų ūkių taupymo norma Europos Sąjungos šalyse

TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
European Union - 27 countries (from 2020)	11,47	11,72	11,51	11,61	12,29	18,51	16,93
European Union - 28 countries (2013-2020)	10,77	10,54	10,09	10,22	10,67	:	:
Euro area - 19 countries (2015-2022)	12,47	12,43	12,36	12,57	13,21	19,72	17,71
Belgium	12,43	12,26	12,17	11,54	12,34	20,52	17,03
Czechia	12,07	11,33	11,80	12,21	13,12	19,15	19,38
Denmark	10,03	11,53	11,80	11,19	10,22	11,70	9,29
Germany (until 1990 former territory of the FRG)	17,48	17,54	17,97	18,63	18,34	23,61	22,87
Estonia	10,35	10,49	11,65	12,41	11,77	14,32	10,54
Ireland	8,42	7,63	10,39	9,62	10,66	25,49	24,34
Greece	-2,13	-1,95	-5,09	-5,97	-2,41	2,41	3,69
Spain	7,21	7,06	5,80	5,57	8,18	17,66	13,76
France	13,74	13,55	13,79	14,09	14,70	20,52	18,28
Croatia	8,60	9,70	9,81	10,17	10,09	13,95	12,09
Italy	10,52	10,59	10,13	10,10	9,98	17,43	14,88
Cyprus	-0,98	1,57	3,12	3,31	5,68	12,50	10,94
Latvia	4,63	6,02	5,63	6,92	9,09	14,56	13,89
Lithuania	0,29	2,68	0,00	0,08	3,79	12,40	5,75
Luxembourg	13,37	12,11	13,30	12,65	14,21	24,22	18,17
Hungary	12,22	11,77	12,64	15,16	14,77	15,62	17,40

Netherlands	16,49	17,02	15,67	16,25	18,31	24,86	23,85
Austria	12,34	13,25	12,93	13,16	13,99	18,70	17,58
Poland	4,69	6,79	4,20	3,57	4,58	11,28	2,77
Portugal	6,95	7,03	6,57	6,76	7,21	11,91	9,78
Slovenia	11,73	11,80	13,08	13,72	13,39	22,75	18,72
Slovakia	8,77	8,94	7,90	10,20	9,68	11,56	10,26
Finland	7,04	6,33	6,92	7,21	8,53	12,72	10,35
Sweden	14,61	15,93	14,80	16,22	18,12	19,62	18,12
Norway	15,23	12,78	12,56	12,15	13,28	20,11	20,89
Switzerland	22,48	21,90	20,92	20,38	21,67	26,99	:
United Kingdom	10,10	7,63	5,70	6,11	6,51	:	:
Serbia	0,32	-2,89	-4,93	2,15	1,47	5,74	:

20 lentelės tęsinys.

Šaltinis: Eurostato duomenų bazė, 2022.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD), kurią sudaro 38 valstybės narės, teikia ekonominius duomenis, atlieka daugybę ekonominių analizinių pasauliniu mastu, tiria viso pasaulio valstybių ekonominę situaciją, taip pat teikia patarimus viešosios politikos ir tarptautinių standartų nustatymo klausimais (OECD About, 2022). Ši organizacija yra pateikusi analizę apie pasaulio valstybių taupymo situaciją, namų ūkių santaupų rodiklius. Taigi, ši organizacija pateikė namų ūkių grynosios taupymo normos rodiklio rezultatus įvairiose pasaulio valstybėse. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenimis, namų ūkių grynoji taupymo norma atvaizduoja bendrą grynujų santaupų sumą, kuri yra išreiškiama grynujų namų ūkių disponuojamų pajamų procentine dalimi (OECD Household savings, 2022).

Taigi, pagal Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenis, Lietuvos namų ūkių grynoji taupymo norma 2021 metais buvo 2,2 proc., Latvijoje 5,9 proc., Estijoje 6,5 proc. Lyginant Baltijos valstybes, Lietuvos namų ūkių grynoji taupymo norma yra žemiausia. Kitų pasaulio valstybių 2021 m. namų ūkių grynoji taupymo normos rodiklis yra aukštesnis, Jungtinėse Amerikos valstijose yra 12,4 proc., Anglijoje 6,9 proc., Australijoje 13 proc., aukščiausias namų ūkių grynosios taupymo normos rodiklis yra Šveicarijoje 21,9 proc., Airijoje 20,2 proc. (OECD Household savings, 2022). 2021 metų Europos Sąjungos namų ūkių grynoji taupymo norma buvo 10,7 proc., o Euro zonoje 11,1 proc. Šis, namų ūkių grynosios taupymo normos dydis, parodo namų ūkių taupymo situaciją, kiek namų ūkiams pavyksta sutaupyti iš gaunamų einamųjų pajamų. Namų ūkių taupymas yra svarbus dydis valstybės ekonominės situacijos gerinimui, kadangi namų ūkių taupymas yra pagrindinis vidaus lėšų šaltinis skirtas finansuoti kapitalo investicijas, o visa tai skatina valstybės ekonomikos augimą (OECD Household savings, 2022). Taigi, siekiant gerinti Lietuvos ekonominę situaciją, mažinti infliaciją ir ekonominį nuosmukį, reikia didinti taupymo normą šalyje, skatinant Lietuvos gyventojus taupyti ir atsakingai valdyti asmeninius finansus.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Aptarus taupymo sampratą, galima teigti, kad taupymas yra periodiškai atidėjimas dalies gaunamų pajamų, mažinant vartojimo išlaidas, dėl didesnio vartojimo ateityje, siekiant įvykdyti norimus tikslus. Taupymas yra asmeninių finansų valdymo viena iš pagrindinių dalių. Taupymo reikšmė yra išskiriama iš mikroekonominės pusės kalbant apie namų ūkio taupymo elgseną, vartojimo išlaidų ir pajamų planavimą. Taip pat taupymas reikšmingai svarbus ir iš makroekonominės pusės, kadangi taupymas skatina šalies ekonomikos augimą, valstybės vidaus finansus ir jų išteklius bei mažina infliacijos lygį.

2. Pagrindinės finansų elgsenos teorijos, paaiškinančios žmonių taupymo elgseną yra permanentinių pajamų teorija, absoliučiąjų pajamų teorija ir gyvenimo ciklo teorijos. Permanentinių pajamų teorijos esmė yra jog nuolatinės (būsimosios) pajamos žmogui yra pačios svarbiausios pajamos, siekiant patenkinti poreikius, jausti saugumo jausmą ir turėti galimybę atsidėti dalį pajamų taupymui apsaugojimo tikslais. Absoliučiąjų pajamų teorija teigia, kad taupymo lygis auga, kuomet auga pajamos, o nuo to, kokios bus pajamos, priklauso ir vartojimo lygis. Gyvenimo ciklo teorija, yra esminė taupymo elgsenos teorija, kuri atsižvelgia į žmogaus gyvenimo ciklo laikotarpius, pagal kuriuos asmeninių pajamų lygis kinta, nes gyvenimo pradžioje pajamos yra žemos, vėliau, įgaunant daugiau darbo patirties, pajamos auga, o kuomet žmogus yra pensijoje, jo pajamos atitinkamai mažėja. Kitos elgsenos teorijos, tokios kaip perspektyvos teorija ir kognityviniai nuokrypiai padeda dar labiau įsigilinti į individų elgseną priimančius finansinius sprendimus.

3. Taupymo elgsena priklauso nuo tam tikrų veiksnių ir motyvų. Taupymo sprendimams įtaką darantys veiksniai yra išskiriami socialiniai, politiniai, demografiniai ir ekonominiai. Taupymo motyvų yra įvairių, vieni žmonės taupo senatvei, kiti ilgalaikio vartojimo prekėms, vaikų ateičiai (mokslai, santuoka), nenumatytiems gyvenimo atvejams (nelaimės atvejai), būstui įsigyti ir pan.

4. Pajamų pasiskirstymas šalyje, aiškiai vaizduoja koks yra gyvenimo lygis, kokia yra pajamų nelygybė valstybėje. Kadangi, Lietuvoje yra daugybė mažų miestelių, kaimo gyvenviečių, kuriose pragyvenimo lygis yra ženkliai žemesnis nei didmiesčiuose, tai parodo koks yra skirtingas gyvenimo lygis atskirose Lietuvos vietovėse. Svarbi yra ir finansinio raštingumo bei išsilavinimo stoka kaimuose ir mažuose miesteliuose, nes dėl šių priežasčių yra trūkumas žinių apie taupymo ir investavimo galimybes.

5. Kalbant apie taupymą, labai svarbu paminėti yra santaupų ir investavimo temas. Taupymo proceso metu yra sukaupiamos santaupos, kurias žmonės gali investuoti. Investuojant pinigus į tam tikras finansines priemones ir instrumentus, galima uždirbti papildomą grąžą, tokiu būdu auginant santaupas. Investuoti galima į akcijas, obligacijas, investicinius fondus, nekilnojamąjį turtą, draudimą ir į kitus investavimo instrumentus.

6. Covid – 19 pandemijos laikotarpiu Lietuvos gyventojai turėjo galimybes taupyti gaunamas pajamas, kadangi dalis pramogų, paslaugas teikiančių įstaigų buvo sustabdžiusios veiklą, žmonės mažiau keliavo. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje sparčiai augo indėlių kiekis, tad pandemijos laikotarpis, buvo aktyvaus taupymo laikas.

7. Atlikus Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos tyrimą, galima teigti, kad Lietuvos gyventojų taupymo motyvai dažniausiai yra poilsiu ir laisvalaikiui, “juodai dienai” ir ilgalaikio vartojimo prekėms. Infliacijos augimo metu didesnė dalis apklaustųjų mažiau atideda pinigų taupymui ir daugiau išleidžia. Taigi, infliacijos augimo metu yra pastebimas vartojimo augimas, taupymo lygio mažėjimas.

8. Atlikto tyrimo rezultatai patvirtino iškeltą hipotezę, kad taupymo lygio augimas priklauso nuo pajamų ir finansinio raštingumo augimo šalyje. Augant pajamoms, finansiniam raštingumui, taupymo lygis taip pat auga.

9. Kita hipotezė, kuri buvo iškelta darbe, yra susijusi su šiais laikais populiarėjančia tema – finansiniais instrumentais ir jų naudojimu asmeninių finansų valdyje. Taigi, atliktas tyrimas parodė, kad finansiniai instrumentai taupymui yra naudojami rečiau, kadangi mažesnė Lietuvos gyventojų dalis pasitelkia finansinius instrumentus (akcijas, obligacijas, investicinius fondus ir kt.) taupymui. Tam, jog finansiniai instrumentai būtų naudojami dažniau, Lietuvos gyventojai aiškiau žinotų apie jų naudojimo galimybes, privalumus ir galimas rizikas, respondantai teigė, kad turėtų būti didinamas finansinio raštingumo lygis šalyje.

Rekomendacijos:

1. Rekomendacijos, kurios padėtų Lietuvos valstybei didinti gyventojų taupymo lygį yra skatinti finansinio raštingumo augimą šalyje. Reikėtų vaikus, moksleivius ir studentus privalomai mokyti finansinio raštingumo, ekonomikos pagrindų. Tokiu būdu būtų mokoma finansų pagrindų, asmeninių finansų valdymo, kurie būtų labai naudingi gyvenimui, uždirbant pirmąsias pajamas, žinant kaip galima taupyti, investuoti ir valdyti savo asmeninius finansus.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

- Ammad, S., Ahmed, Q. M., & Siddiqui, A. H. (2020). PERMANENT-INCOME HYPOTHESIS: A MICRO LEVEL ANALYSIS OF PAKISTAN. *EDITORIAL BOARD*, 31.
- Batler, B., Džonson, B. (1993). *A dictionary of finance* - Oxford University Press, Market House books Ltd.
- Bikas, E., Jurevičienė, D., Novickytė, L., Keliuotytė – Staniulėnienė, G., Dubinskas, P. (2013). *Neprofesionalių investuotojų elgsena finansų rinkose*. VU TVM
- Bikas, E., & Kavaliauskas, A. (2010). *Lietuvos investuotojų elgsena finansų krizės metu*. Verslas: Teorija Ir Praktika, (4), 370-380.
- Byrne, S., Hopkins, A., McIndoe-Calder, T., & Sherman, M. (2020). *The impact of Covid-19 on consumer spending*. Dublin: Central Bank of Ireland.
- Blažienė, I. (2020). *Namų ūkių taupymo pensijai elgsena: pasaulinių tyrimų ir teorinių perspektyvų apžvalga*. Tiltai, (1), 85-110.
- Browning, M., Lusardi, A. *Household saving: micro theories and micro facts*. Journal of economic literature 1996, Vol., 34, Issue 4.
- Central bank of Ireland. (2020). *Investigating Household Deposits During COVID-19*. Žiūrėta: 2022-06-05. Prieiga internetu: <https://www.centralbank.ie/statistics/statistical-publications/behind-the-data/investigating-household-deposits-during-covid-19>
- Čekanavičius, V., & Murauskas, G. (2014). *Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Čiegis, R., & Dilius, A. (2021). *Pajamų nelygybės poveikio ekonomikos augimui vertinimas Europos Sąjungos šalių grupėse*. Regional Formation and Development Studies, 44-55.
- Dainius Butautas. (2016). *Analysis of inflation management model factors as regards supply and demand*. Ekonomika - Vilniaus Universitetas, 95(1), Ekonomika - Vilniaus universitetas, 2016-04-01, Vol.95 (1).
- Europe Central Bank. (2020). *COVID-19 and the increase in household savings: precautionary or forced?* Žiūrėta 2022-06-05. Prieiga internetu: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2020/html/ecb.ebbox202006_05~d36f12a192.en.html
- Eurostat. (2022). *Household saving rate*. Žiūrėta 2022-12-19. Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00131/default/table?lang=en>

- Euro zonos statistika. (2021). *Namų ūkių taupymo lygis COVID-19 pandemijos metu*. Žiūrėta 2022-03-13. Prieiga internetu: <https://www.euro-area-statistics.org/statistics-insights/household-saving-rate-during-covid-19?lg=lt>
- Financer.com. (2021). *Kripto valiutos 2021- viskas ką reikia žinoti*. Žiūrėta 2021-11-27. Prieiga internetu: <https://financer.com/lt/wiki/kripto-valiutos-ar-verta-investuoti/>
- FINRA. (2022). *Types of Investments*. Žiūrėta 2022-01-05. Prieiga internetu: <https://www.finra.org/investors/learn-to-invest/types-investments>
- Friedman, M. (1957). *The permanent income hypothesis*. In *A theory of the consumption function* (pp. 20-37). Princeton University Press.
- Friedman, M. (1957). *Introduction to "A theory of the consumption function"*. In *A theory of the consumption function* (pp. 1-6). Princeton university press.
- Gaigalienė, A., & Karpavičiūtė, A. (2017). *Lietuvos moksleivių finansinio raštingumo poveikis jų taupymo elgsenai*. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai= Applied economics: systematic research. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2017, T. 11, nr. 2.
- Gėgžna, V. (2022). Biostatistinės analizės pagrindai.
- Huang, J. Q., Antonides, G., Christian, H. K., & Nie, F. Y. (2021). *Mental accounting and consumption of self-produced food*. *Journal of Integrative Agriculture*, 20(9), 2569-2580.
- INVL. (2021). *Investavimas*. Žiūrėta 2021-11-27. Prieiga internetu: <https://www.invl.com/investavimas/musu-veikla/kaip-mes-investuojame/>
- Jakimuk, Julija, & Žigienė, Gerda. (2011). *Infliacijos įtaka bankroto prognozavimo modelių tikslumui*. *Ekonomika Ir Vadyba: Aktualijos Ir Perspektyvos*, (1), 26-36.
- Jakutis, A. (2007). *Ekonomikos teorija: Vadovėlis* (6-asis patais. ir papild. leid. ed.). Vilnius: Eugrimas.
- Jurevičienė, D., & Gausienė, E. (2010). *Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai*. *Verslas: Teorija Ir Praktika*, (3), 222-237.
- Jurevičienė, D.; Ivanova, O. 2013. *Behavioural Finance: Theory and Survey*. *Mokslas – Lietuvos ateitis = Science – future of Lithuania: Verslas XXI amžiuje = Business in XXI Century*, 5(1): 53–58.
- Jurevičienė, D. (2015). *Asmeninių finansų dimensija*.
- Kahneman, D. (2016). *Mąstymas, greitas ir lėtas*. Vilnius: Eugrimas.
- Kancerevyčius, G. (2009). *Finansai ir investicijos*. III atnaujintas leidimas. Kaunas: Smaltija
- Karaliūtė, A., & Černiauskaitė, M. (2020). *Psichologinių ir ekonominių veiksnių įtaka užimtu Lietuvos gyventojų taupymui*. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai= Applied economics: systematic research. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2020, T. 14, nr. 2.

- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Žiūrėta 2022-01-15. Prieiga internetu:
<https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf?fbclid=IwAR1BGeu8DKuh52909FE9x6ry46req1XOJxJaICxNiBBdaZz5Lt7IFIEBuw>
- Keynes, J. M.. (1936). *General theory of employment, interest and money*. London: Macmillan and Company.
- Lietuvos bankas. (2021). *Investavimas: nuo ko pradėti?* Žiūrėta 2021-11-27. Prieiga internetu:
<https://www.lb.lt/lt/investavimas-nuo-ko-pradeti#ex-1-1>
- Lietuvos bankas. (2021). *Investiciniai fondai*. Žiūrėta 2021-11-27. Prieiga internetu:
<https://www.lb.lt/lt/investiciniai-fondai#ex-1-1>
- Lietuvos bankas. *Akcijos ir obligacijos*. Žiūrėta 2021-11-20. Prieiga internetu:
<https://www.lb.lt/lt/akcijos-ir-obligacijos>
- Lietuvos bankas. (2022). *Gyventojų indėliai*. Žiūrėta: 2022-06-05. Prieiga internetu:
https://www.lb.lt/lt/gyventoju-indeliai?ff=1&date_interval%5Bfrom%5D=2020-01&date_interval%5Bto%5D=2022-04&DUOM_TIPAS=1
- Lietuvos Respublikos finansų ministerija. (2015). *Pagrindiniai mokesčiai*. Žiūrėta 2021-11-21. Prieiga internetu: <https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/mokesciai/pagrindiniai-mokesciai>
- Lusardi, A. (2008). *Household saving behavior: The role of financial literacy, information, and financial education programs* (No. w13824). National Bureau of Economic Research.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). *The economic importance of financial literacy: Theory and evidence*. *Journal of economic literature*, 52(1), 5-44.
- Martinaitytė, L. (2013). *Asmeninio vartojimo ir ekonomikos augimo Lietuvoje sąryšio analizė*. *Ekonomikos Ir Vadybos Aktualijos' 2013 : Studentų Mokslo Darbai*, 378-389.
- Modigliani, F., & Brumberg, R. (1954). *Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data*. *Franco Modigliani*, 1(1), 388-436.
- Modigliani, F. (1986). *Life cycle, individual thrift, and the wealth of nations*. *Science*, 234(4777), 704-712.
- OECD. (2022). *About*. 2023-01-04. Prieiga internetu: <https://www.oecd.org/about/>
- OECD. (2022). *Household savings*. 2022-01-04. Prieiga internetu:
<https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm>
- Oficialios statistikos portalas. (2022). *Nuolatiniai gyventojai pagal lytį ir amžiaus grupes metų pradžioje*. Žiūrėta 2022-05-01. Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=ab672ada-e22f-409e-9ce0-33915afade8f#/>

- Raišienė, A. G., Rapuano, V., Varkulevičiūtė, K., & Stachová, K. (2020). *Working from home—Who is happy? A survey of Lithuania's employees during the COVID-19 quarantine period*. *Sustainability*, 12(13), 5332.
- Rakauskienė, O. G. (1998). *Gyventojų santaupų problema: mikro-ir makroaspektai*. *Pinigų studijos*, 4, 39-53.
- Rakauskienė, Ona Gražina, & Bikas, Egidijus. (2007). *Lietuvos gyventojų santaupos: Moterų ir vyrų taupymo elgsenos modeliai*. *Ekonomika*, 79, 124-142
- Registru centras. (2022). *Lietuvos NT kainų indeksai*. Žiūrėta 2022-03-12. Prieiga internetu: <https://www.registrucentras.lt/p/1082>
- Rutkienė, Aušra, & Teresevičienė, Margarita. (2010). *Eksperimento planavimo gerinimas – svarbi edukologinių tyrimų kokybės prielaida*. *Aukštojo Mokslo Kokybė*, (7), 88-107.
- Sungaila, R. (2008) *Asmeninių finansų tvarkymas gyvenimo cikle*. Žiūrėta 2022-01-12. Prieiga internetu: http://www.vpk.lt/new/documents/4_Rolandas%20Sungaila.ppt
- Statistikos departamentas. (2022). Žiūrėta 2022-04-24. Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=e7339206-858d-43de-ad93-f12ca772590c#/>
- Swedbank. (2021). *Disponuojamos pajamos*. Žiūrėta 2021-11-21. Prieiga internetu: <https://blog.swedbank.lt/zodynelis/disponuojamos-pajamos>
- Swedbank. (2022). *Investavimo gidas*. Žiūrėta 2022-01-05. Prieiga internetu: <https://www.swedbank.lt/private/investor/newsanalysis/startInvesting?language=LIT>
- Technologijos. Lt (2022). *10 turtingiausių pasaulio žmonių per COVID-19 pandemiją padvigubino savo turtus: 99% žmonijos pajamos sumažėjo - siūlomas radikalus planas, kaip tai išspręsti*. Žiūrėta 2022-03-12. Prieiga internetu: http://www.technologijos.lt/n/zmoniu_pasaulis/S-93491
- Thaler R. 1985. *Mental accounting and consumer choice*. *Marketing Science*, 4, 199–214.
- Thaler R H. 1999. *Mental accounting matters*. *Journal of Behavioral Decision Making*, 12, 183.
- Verslo žinios. (2022). *10-ies pasaulio milijardierių turtas per pandemiją išaugo dvigubai*. Žiūrėta 2022-03-12. Prieiga internetu: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2022/01/17/10-ies-pasaulio-milijardieriu-turtas-per-pandemija-isaugo-dvigubai>
- Verslo žinios. (2022) *Infliacija gruodį mažėjo trečią mėnesį iš eilės, tačiau kainos išlieka 20% aukštesnės nei prieš metus*. *Finansai*. Žiūrėta 2023-01-05. Prieiga internetu: <https://www.vz.lt/finansai-apskaita/2022/12/29/infliacija-gruodi-mazejo-trecia-menesi-is-eiles-taciau-islieka-20-aukstesne-nei-pries-metus>
- Verslo žinios. (2021). *Kodėl daugiau perkame internetu: kaip per metus pasikeitė šalies gyventojų kasdienybė?* Žiūrėta 2022-03-13. Prieiga internetu: <https://www.vz.lt/reshape->

[business/2021/02/25/kodel-daugiau-perkame-internetu-kaip-per-metus-pasikeite-salies-gyventoju-kasdienybe](https://www.zodynas.vz.lt/business/2021/02/25/kodel-daugiau-perkame-internetu-kaip-per-metus-pasikeite-salies-gyventoju-kasdienybe)

Verslo žinios. (2021). *Taupymas*. *Žodynas*. Žiūrėta 2021-11-20. Prieiga internetu: <http://zodynas.vz.lt/Taupymas>

Verkulevičiūtė, D. (2009). *Gyvenimo lygio teritoriniai skirtumai Lietuvoje pagal socialinius ekonominius rodiklius*: Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Zalotovaitė, Viktorija, & Taujanskaitė, Kamilė. (2017). *Lietuvos namų ūkių taupymo ir investavimo procesų palyginamoji analizė 2006–2016 m.* 20-osios Lietuvos Jaunųjų Mokslininkų Konferencijos „Mokslas – Lietuvos Ateitis“ Teminė Konferencija "Verslas XXI Amžiuje", 2017 M. Vasario 9 D. Vilnius, 1-12.

Žodynas. (2022). *Taupymo norma*. Žiūrėta 2022-12-18. Prieiga internetu: <https://lt.economy-pedia.com/11034975-savings-rate>

SAVINGS BEHAVIOUR OF THE LITHUANIAN POPULATION

Karolina SELICKAITĖ

Master thesis

Finance and Banking programme

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration

Supervisor – Doc. Dr. Egidijus Bikas

Vilnius, 2023

SUMMARY

62 pages, 20 charts, 5 pictures, 64 references.

Saving is one of the most important areas of personal financial management, which is of great importance for the Lithuanian state both in microeconomic and macroeconomic terms. In order to maintain economic stability, reduce the inflation rate and increase the Gross Domestic Product, the Lithuanian State needs to encourage people to save. The aim of this paper is to analyse the saving behaviour of the Lithuanian population and to identify the factors that determine the level of savings of the Lithuanian population.

The first part of the thesis discusses the concept of saving behaviour, the main theories of financial behaviour and the factors and causes influencing saving behaviour. It also describes the concepts of income distribution and disposable income, investment instruments and analyses the impact of the Covid-19 pandemic on saving. The second part presents the research methodology. The third part of the paper deals with the statistical analysis of the results of the survey questionnaire using IBM SPSS Statistics 21.0 software. The following statistical analysis methods are used to process the results: descriptive statistics of variables, normality tests, correlation and regression analysis research methods.

The study is carried out by questionnaire survey method. The questionnaire consisted of 15 closed-ended questions on savings goals, savings methods and factors that respondents consider to influence savings behaviour. The results of the survey confirmed the hypotheses that the increase in the level of saving is linked to the increase in financial literacy and income, and that a smaller proportion of the population is currently using financial instruments to save. The most common types of savings among Lithuanians are savings for recreation and leisure, for a "black day" and for consumer durables.

PRIEDAI

1 priedas. Lietuvos gyventojų taupymo elgsenos apklausos anketa

Sveiki, esu Karolina Selickaitė, Vilniaus universiteto Ekonomikos ir verslo administravimo fakulteto, finansų ir bankininkystės programos, magistrantūros studijų 1 kurso studentė. Šiuo metu rengiu magistro baigiamąjį darbą, skirtą išanalizuoti Lietuvos gyventojų taupymo elgseną ir nustatyti taupymui įtaką darančius veiksnius. Kviečiu Jus dalyvauti šiame tyrime, nes Jūsų atsakymai yra labai reikšmingi tyrimo rezultatams.

Apklausa yra anoniminė, užtruksite iki 5 min, o gauti rezultatai bus naudojami tik mokslinio tyrimo darbo tikslui pasiekti. Dėl tyrimo rezultatų, jeigu kils susidomėjimas, galite rašyti el. paštu: karolinaselic@gmail.com. Iš anksto dėkoju už Jūsų laiką, kurį skirsite atsakyti į klausimus.

1. Jūsų lytis?

- Moteris
- Vyras

2. Jūsų amžius?

- 20 – 30 m.
- 31 – 40 m
- 41 - 50 m.
- 51 - 60 m.
- 61 – 64 m.

3. Jūsų įgytas aukščiausias išsilavinimas?

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Profesinis
- Aukštasis neuniversitetinis bakalauras
- Aukštasis universitetinis bakalauras
- Magistro
- Mokslų daktaro

4. Jūsų gyvenamoji vieta?

- Didmiestis (daugiau nei 100 tūkst. gyventojų)
- Miestas (mažiau nei 100 tūkst. gyventojų)
- Kaimas

5. Jūsų socialinė padėtis?

- Mokinys (-ė), nedirbantis (-i) studentas (-ė)
- Dirbantis asmuo
- Bedarbis (-ė)
- Nedirbantis (-i) senatvės pensininkas (-ė)
- Namų šeimininkas (-ė)
- Dėl negalios nedirbantis asmuo
- Atliekantis (-i) privalomąją karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą

6. Kokios yra Jūsų vidutinės gaunamos pajamos per mėnesį?

- Mažiau nei 500 Eur.
- 500 - 1000 Eur.
- 1000 – 1500 Eur.
- 1500 – 2000 Eur.
- 2000 – 2500 Eur.
- Daugiau nei 2500 Eur.

7. Ar Jums teko taupyti?

- Taip (pereiti prie 9 klausimo)
- Ne (pereiti prie 8 klausimo)

8. Kodėl Jūs netaupote? (Atsakykite į šį klausimą, į kitus klausimus atsakinėti nereikia)

- Nelicia pinigų taupymui patenkinus kasdienes poreikius
- Uždirbu pakankamai pinigų patenkinti visus poreikius
- Išlaidų neplanuoju, viską ką uždirbu – išleidžiu

9. Ar Jums teko taupyti naudojant finansines priemones (akcijas, obligacijas, fondus ir kt.)

- Taip
- Ne

10. Jūsų taupymo tikslas yra: (sureitinguokite nuo 1 (mažiausiai svarbaus) iki 5 (svarbiausio) taupymo tikslo)

- Senatvei
- Poilsui, laisvalaikiui
- Studijoms
- Vaistams/sveikatai
- Vaikams (mokslams, švietimui, santuokai)
- Nenumatytiems gyvenimo atvejams („Juodai dienai“)
- Ilgalaikio vartojimo prekėms (baldai, automobilis, kompiuteris ir kt.)
- Nekilnojamam turtui (žemės/sklypo įsigijimui, būsto įsigijimui)
- Pagyvenusių tėvų pagalbai ir priežiūrai
- Pajamoms didinti ir pelnui gauti
- Verslo pradžiai
- Verslo investicijoms

11. Pažymėkite Jums žinomus taupymo būdus.

- Taupymui skiriamas vieno šeimos nario darbo užmokestis
- Taupymui atidedama numatyta pinigų suma (reguliariai, kas mėnesį)
- Taupymui skiriamos pajamos gautos iš papildomos veiklos, o ne iš pagrindinio darbo
- Taupymas, naudojant finansines priemones (akcijos, obligacijos, fondai ir kt.)

12. Kokiu būdu Jūs taupote?

- Taupymui skiriamas vieno šeimos nario darbo užmokestis
- Taupymui atidedama numatyta pinigų suma (reguliariai, kas mėnesį)
- Taupymui skiriamos pajamos gautos iš papildomos veiklos, o ne iš pagrindinio darbo
- Taupymas, naudojant finansines priemones (akcijos, obligacijos, fondai ir kt.)

13. Kas, Jūsų manymu, daro įtaką taupymo elgsenai? (sureitinguokite nuo 1 (mažiausiai svarbaus) iki 5 (svarbiausio) taupymo tikslo)

- Išsilavinimo lygis
- Asmenybės tipas
- Finansinis raštingumas
- Suteikiamos informacijos kiekis
- Pasitikėjimas finansinio tarpininkavimo paslaugas vykdančiomis institucijomis
- Nedarbo lygis
- Infliacijos lygis
- Besikeičianti palūkanų norma

14. Jūsų elgsena infliacijos augimo laikotarpyje:

- Mažiau atidedu pinigų taupymui, daugiau išleidžiu pinigų
- Daugiau atidedu pinigų taupymui, mažinu išlaidas
- Netaupau

15. Kokius pasiūlytumėte būdus skatinančius žmones taupyti?

- Daugiau pateikiama informacijos apie taupymą, taupymo būdus
- Didinamos gaunamos pajamos
- Didinamas pasitikėjimas finansinio tarpininkavimo paslaugas vykdančiomis institucijomis
- Finansinio raštingumo lygio augimas šalyje

2 priedas. Apklauso anketos klausimas: „Ar Jums teko taupyti?“

		Dažnis	Procentas
Ar teko taupyti?	Ne	9	4.1%
	Taip	208	95.9%

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklauso rezultatais.

3 priedas. Apklauso anketos klausimas: „Kodėl Jūs netaupote?“

		Dažnis
Kodėl netaupote?	Išlaidų neplanuoju, viską ką uždirbu išleidžiu	1
	Nelieka pinigų taupymui patenkinus kasdienes poreikius	2
	Uždirbu pakankamai pinigų patenkinti visus poreikius	3

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktos apklauso rezultatais.